

ÎNCEPUTU AMARULUI

Epopeea lui CONSTANTIN CENUȘĂ și a soției sale MARIOARA

(scrisă de cea din urmă)

“O, Soare, cu aripa ta alungă
Cât mai departe noaptea noastră lungă;
Și sprijină pe stâlpi de flăcări largi tot golul,
Să nu se surpe, copleșind pământul.”
Al. Philippide

Câți ani să fi trecut de când se găsește acest caiet studentesc în casa mea și care să fi fost pricina anume ce m-a ținut departe de el? Îl privesc cu amărăciune, ca pe un prieten uitat. Prea sfios și îmbătrânit înainte de a-mi fi dat eu seama, de sfătoșenie sa nu m-am bucurat la timp. Acum resimt temerea că fructul amicitiei noastre s-a uscat departe de roadele sufletești ce ar fi fost firesc să le dea. S-a stins ceva între noi. Ce sorți sunt să se mai aprindă scânteia darurilor sale?

Îl cântăresc cu privirile melancolice, nu suficient de curioase, după atâta trecere de ani. În spațiul înconjurat de eticheta imprimată, cum se obișnuia odinioară să se orneze cartonul copertilor, stă scris de mână: “Începutu amarului”, întocmai cum am ortografiat, articolul hotărât lipsind. Inițial, intenția fusese ca primul cuvânt să debuteze cu o literă mică: “în...”, dar silaba a fost ștearsă cu o mișcare scurtă a peniței, dovedind buna intenție a scriitoarei de a ține seama de regulile deprinse cândva în clasele primare, câte or fi fost.

Majoritatea filelor premergând-o pe aceea de început au fost tăiate cu o lamă probabil, după rupere. Prima rămasă, numerotată cu 1, este o pagină din stânga, al cărei verso a fost cruțat nescris. De aici înainte se înșiruie povestirea până la pagina 78, ceea ce nu constituie continuarea numerotării menționate. 1 ar echivala cu 36, coala 36; dar acest număr lipsește, pe fila a doua apărând: 37. Insist: va să zică au dispărut (din voia memorialistei sau a altcuiva) paginile: 1-36.

Suntem confrunțați cu o caligrafie ‘agățătoare’, adică înălțată cu toate forțele spre dreapta sus (cel puțin în primele pagini, după care se ordonează pe orizontală în șiruri cât de cât paralele). Textul debutează cu literă mică, fiind o continuare a ceva ce nu vom mai descoperi niciodată, deoarece s-a aflat depus pe filele rupte. În transcrierea de față îi dau o formă cât de cât lizibilă, împărțindu-l în paragrafe, după expunerea ideilor, consemnând, printre altele, semnele citării, ordonând ortografia ce te lasă mai mult să ghicești cuvintele decât să le citești, folosind o punctuație pe care o socotesc necesară și majusculele unde se impun. Însă nu am epurat toată exprimarea de naivitățile inerente stadiului cultural al autoarei, nici de opțiunile pentru un vocabular specific regional sau personal, ori nu totdeauna folosit corect. Destule dintre acestea le-am lăsat să susțină pitorescul și proșpețimea scrierii, deoarece se aliază perfect cu gândirea expusă în desfășurarea ei.

Mai trebuie atrasă atenția cititorului că se va izbi, cu prilejul lecturii acestor amintiri din viața de fugar și din aceea de victimă a unor torturi și umiliri inimaginabile, de descrierea unor obiceiuri populare inedite și înspăimântătoare (tentativa de vindecare a lui Costică Cenușă), de pomenirea, nu totdeauna explicitată, a unor cruzimi de comportament manifestate în viața dintre soți (peripețiile întâmpinate de Marioara în casa doamnei Budic), de caractere nebănuite într-o lume contemporană nouă, supuse unor instincte orbite, ce nu țin seama nici de datoriile iubirii, nici ale recunoștinței, nici ale camaraderiei, robite cu patimă întunericului (mă refer la întâmplările însoțind predarea lui Cenușe). Așteptarea mea, în calitate de revelator al acestui text memorialistic feminin, a fost tot pe atâta de luată pe nepregătitea după cum va fi și a domniilor voastre. Nu socotesc că aici s-ar putea căuta o slăbiciune narațiunii sau stilului ei. Dimpotrivă, povestirea va completa imaginea bucolică cu care ne-a obișnuit moștenirea literară lăsată de clasicii literelor române și mai cu osebire de influența Semănătorismului în proza noastră literară, cu reversul ei.

În contradicție cu multe din cele pomenite mai sus, este înduioșător că bărbatul acela cât un munte, l-am numit pe Constantin Cenușe, când este să se adreseze nevestei, găsește pentru dânsa vorbe de alint cum rareori are parte o femeie de la soțu-i legiuit. Ele vădesc o mare iubire și prețuire, ca și acceptarea necondiționată a stăpânirii femeii asupra aceluia care-și încredințează viața ei. Cu atât mai mare va fi surpriza creată de condeiul acestui mare prozator realist numit Marioara Cenușă, ce ne este rezervată către final. Tot în această ordine de lucruri, voi exclama, sărind niște etape: civilizată specie de țăran aceasta bucovineană! Băgați de seamă că a frecventa farmaciile era lucru obișnuit pentru familia de față, ca și strângerea la sân a giuvaerelor, pentru zile negre.

Bagajul de fapte adus cu sine de naratoare, ca și calitățile sale de reținere cu sufletul la gură a atenției cititorului în multe ocazii ne-a îndemnat să curmăm firul narațiunii pentru a face loc unor presupuneri personale biografice și psihologice. Însă expunerea originală ni se pare atât de prețioasă încât nu ne-am lăsat pentru nimic în lume antrenat într-o astfel de nepioasă întreprindere, cu atât mai mult cu cât rostul întâmplărilor expuse ne apare ca ușor de dedus.

Mai doresc să impun atenției cititorului faptul că bună parte din reprezentanții lumii vechi (aceea pentru care și-au vărsat sângele Constantin Cenușe și atâția alți țărani patrioți), nu merita aceste jertfe, ci stârnea revolta prin nechibzuință și imoralitate. Nu numai că pătura conducătoare a zilelor apuse și-a pregătit decimarea, dar ea a constituit și cel mai prost exemplu de conducere a unui stat (excepție făcând guvernarea României în timpul războiului). Dealfel nu constituie o remarcă inedită să subliniez faptul că burghezia română a chemat asupra-i mânia acelora care priveau spre ea cu încredere și nădejde, ca să nu-i pomenim pe cei lipsiți de orice criterii ale respectului.

Cu uimire constatăm excelenta memorie a scriitoarei bucovinene.

Aducem prinosul recunoștinței noastre, ca și a literaturii române, d-nei Oltea Nistor, fiica neuitatului Nichifor Robu, care, iubitoare a Bucovinei natale, a încurajat scrierea paginilor publicate aici, le-a păstrat și s-a luptat ca ele să vadă lumina tiparului, încredințându-ni-le și înțelegându-ne cu generozitate și înțelepciune întârzierea tipării lor în dificilele condiții ale zilelor aculturale prezente.

Nu ne rămâne, înainte de a continua, decât să ne amintim o incantație de același Al. Philippide, pe care s-o închinăm eroului acestei narațiuni.

“Fie-ți viața veșnică poveste,
Cu începutul veșnic nenceput;
Să nu mai știi ce-a fost, nici ce mai este;
Să curgă-ntr-una basmul neștiut.
Să fii mereu la mijloc de poveste!”

ÎNCEPUTU AMARULUI de Marioara Cenușe

O încercare de tămăduire a durerilor lui Constantin Cenușă.

“amarnic și mă roagă să-l ajut să vie până acasă. «Bine că mi-o ajutat bunul Dzău să mor dar pe pământul meu și nu mi-au rămas oasele pe pământ străin, ca la alții. Mie, dragă scumpă mămică, te rog caută-mi vreo 4 oameni, să mă ajute să ajung acasă.» Mă duc, caut 4 oameni. Cu mare greu l-au adus până acasă.

Se așează în pat și mă roagă tare frumos să îl ajut la durerile lui. «Dar cu ce să te ajut, că farmaciile sunt toate evacuate.»

Dar în casă e plin de oameni; zice și unu și altul că-i tare bun de leac, mai ales la oase rupte, piele de câine. Aveam un câine tare frumos, mare cât un vițel. Îl taie cumnatul meu, îl jupoaie. Vine omul care știa leacul și pune și carnea toată într-un cazan mare la fiert. Când a fiert bine, a întins pielea de câine și au presărat-o cu carnea fiartă și l-au învelit tot. După 3 ceasuri, îmi spune că nu poate suporta, că așa de tare trage. Mă duc la omul care știa leacul, îl chem să vină. Vine și îi spune că trebuie să stea numaidecât 3 zile nemișcat. Cu mare greu a stat. După 3 zile, îi fac o baie caldă și spune că se simte mai bine puțin.

Mă duc la sora mea, îi fur un câine, îl aduc acasă, îl tai și repet leacul.

Bejenirea satului, din fața rușilor.

Într-a ceea zi, noaptea la oara 3, sună goarna, bate doba de la primărie. Mare comedie prin sat: se alarmează [sic!] evacuarea generală. Toată lumea se evacuează spre Dornești.

Care au fost în centru s-au dus pe jos cu cât au băgat în traistă, o țără de mâncare. Alții au luat-o la coastă.

Văd că năvălește lumea la noi acasă și se roagă de soțul meu să-i ia și pe dânșii în pădure, că ei nu cunosc pădurile și au mulți copii și sunt goi, n-au cu ce să-i îmbrace; în păduri, se vor încălzi măcar la foc. N-au nici trăsură să meargă spre Dornești, nici ce să mănânce. Le dă soțul sugestia să meargă să spargă poarta în fabrică și să pună mâna pe 2 vagoane și să le împingă la deal, să pună toți copiii și pe cele gravide, și pe bolnavi și pe cele nou născute, și ce mai au mâncare. Dară să-l ia și pe el pe vagon, că-i bolnav și nu poate merge pe jos. Toți au fost de acord.

Trag vagoanele la noi la poartă. Încărcăm 2 saci de făină de popușoi, o oală mare cu cârnați în untură, sare, căldarea de mămăligă, cofa de apă, ceva așternut și de acoperit. Soțul, printre toți șchiopii, și el pe vagon.

În casă au rămas toate. Dară bunul D-zău m-a învrednicit și am luat toată bijuteria mea, am legat-o într-un ștergar și am pus-o cu banii care îi aveam în sân la mine. Aveam trei sute de mii strânse, să ne facem casă nouă.

Dar alta nu am putut lua. Au rămas toate scorturile mândre și frumoase; și perine; și plapume; și chilote; și 40 de cearșafuri noi; și ștergare frotir 40 bucăți; și 120 m ștergare de in; și fețe de masă ‘grade’ [poate: ‘în degrade’?]; și multe altele. Cojoace noi și sumane. 22 perechi de încălțăminte aveam numai eu, fără ale soțului. Câte tulpane frumoase de lăniță; apoi catrințe și bondițe naționale! Apoi lampă de porțelan, cu glob numărul 25; apoi blide multe și frumoase. Am lăsat toate și am plecat în munți.

“Au împins bieții oameni vagoanele până la capătul liniei. Toți s-au ținut de noi. Au făcut colibe în creierul munților.

Constantin trebuie să-și facă urma pierdută.

Dar într-o zi vine un pădurar, bun prieten cu soțul, și îi spune: «Dragă prietene, cată și te ascunde în gaură de șarpe. Ferească D-zău cum te caută rușii!» «Dar de ce?» Zice: «Nu știu.» Nu peste mult vine o femeie: «Dragă Costică, fugi unde ai putea, că tare te caută rușii.» Zice soțul: «Ce au cu mine?» «Nu știu.» S-a gândit soțul. «Am fost în Rusia, dar n-am făcut nici un rău. Mi-am dat

foarte bine seama că și ei sunt oameni și luptă pentru țară din ordin. N-am furat nimic. Nu mi-am bătut joc de nimeni. Decât am fost și eu tot din ordin trimes în Rusia. Așa este războiul.»

Dară stă și se tot gândește că paza bună te ferește de toate. Îi roagă pe 2 tineri să-l ajute să treacă în altă coastă. Îl ajută. Ajungem între niște stânci grozav de mari, ne așezăm jos, fac un pic de foc, frigem niște fleici de cerb, le mâncăm goale și nu mai facem 8 zile nici un pic de foc. Nici nu ne culcăm, de frică să nu ne găsească rușii. N-am făcut urmă la apă; nu la lemne; decât ochi și urechi să nu ne găsească rușii.

După 8 zile mă duc la ceilalți și întreb ce se mai aude nou. Îmi spun toți că partea noastră de sat a ars toată. Au dat rușii foc. «Vai de mine, ne-au ars casa cu toate mândrețele dintr-însa. Dar și vaca; și junca; și vițelia; și scroafa cu porci; și găște; și rațe; și găini; și ciscornița. Nu am avut timp să le scot, că vaca și junca erau aproape de făt și încă era frig și mai ninge. Mi-am lăsat mult fân jos și ciubere cu apă. Le-am dat drumul din lanț, să meargă în șură să mănânce și să beie apă, crezând că peste 2-3 zile se termină cu necazul.

Așa mulți oameni au crezut la fel cu noi, dar soarta a hotărât altfel. Toată omenirea aștepta să plece rușii și să ne întoarcem înapoi la casele noastre.

Îi spun soțului că partea noastră de sat îi arsă toată. N-a vrut să creadă. Așa de tare s-a supărat, extraordinar. A luat amândouă botele pe subsuori și s-a suit între observatori și se uita cu binoclul în sat. Drept atunci ardea și casa noastră.

Tot mai departe.

A venit înapoi la stâncile unde stam ascunși și plângea de se rupea. Zice: «Dragă soție, chiar să meargă rușii, tot n-avem la ce ne duce în sat, că am văzut cu ochii mei cum s-a topit toată gospodăria noastră. Așa că nu avem unde trage. Trebuie să trecem și noi la Moldovița. Și ai să te bagi la stăpân și o să ai grijă și de mine până voi putea și eu să muncesc. Și cu încetul ne vom reface toate înapoi. Tu știi că unde pun eu mâna, pune și Dzău mila. N-o ars numai la noi, a ars mai bine de jumătate de comună. Du-te și le spune oamenilor care au venit cu noi că noi trecem la Moldovița. Care vor să vină cu noi, să știe că nu fugim de ei. Bieții oameni nici nu au cu ce hrăni copiii, nici cu ce-i îmbrăca. Dacă vor să vină cu mine, le arăt drumul până la Moldovița. Mai departe, Dzău cu mila, pentru fiecare, cum ne va rândui Cel de sus.»

Mă duc. Le spun oamenilor, dar ei nu știau cum să-mi mulțumească. Au năvălit toți să vină cu mine, să vorbească soțului la ce oră este plecarea. Soțul le-a spus: «Măine dimineața, la ora 4.»

Ei se roagă să-i ieie și pe ceilalți care au apucat să-și ia vitele de-acasă. Zice soțul: «Bine, veniți cu toți, dar să fie bine pregătiți; copiii hrăniți; să nu plângă peste deal să ne audă vreo patrulă de ruși. Să știți că ne curăță pe toți. Aranjați cine merge cu convoiul de vite în cea mai mare liniște. Să nu vorbiți tare, să nu vă certați. Dar eu voi fi în capul coloanei. Să duceți voi bagajul celor 2 tineri, ca să mă poată ajuta la urcat dealul și la coborât valea.» Toți au fost de acord.

Urcăm la deal. Îl ajută cei 2 voinici. Îl mai duceau în spate; mai îl duceau la braț; până au ajuns în plai. În plai, l-au pus pe niște crengi de brad și îl trăgeau voinicii pe crengi. Dar toți i-au dat ascultare. În cea mai mare liniște, am ajuns într-o poiană unde era un pichet de grăniceri. Convoiul era de numai o sută șaptezeci de oameni mari, fără copii. Copiii erau nenumărați, și mai mari și mai mici.

Prima confruntare cu românii.

Acolo ne opresc grănicerii. Tot convoiul stă pe loc. Iese Căpitanul Popovici. Întreabă «Care îi Cenușă, mă?»

Soțul zice: «Să trăiți, D-le Căpitan. Eu sunt Cenușă Constantin.»

Așa s-a repezit cu viteză și i-a ars două palme bărbătești. Soțul zice: «Să trăiți, D-le Căpitan, dar vreau să știu pentru ce sunt astea două palme.» Zice: «Pentru că nu ți le-am dat bine!» Îi mai trânteste alte 2 palme, fără nici un motiv întemeiat. Zice: «Tu, parșiv de comunist, te superi că te-am desmierdat o leacă? Meriți gloanțele, Dzăul mă-ti de porc rusesc!»

Asta era în fața întregului convoi. Zice soțul: «Dacă credeți D-stră că sunt “porc rusesc”, atunci dați-mi gloanțele tot acuma, în fața întregului convoi. Eu poate am vărsat sânge luptând

pentru țară, nicidecum să fiu “porc rusesc”!» Scoate soțul actele. I le arată precum că-i ieșit din spital, fiind rănit, prin piept împușcat de ruși. «Tot eu pot fi porc și parșiv rusesc, D-le Căpitan? În primul rând sunt român adevărat și țin la țara asta în care m-am născut.» Tace D-nul Căpitan și ascultă. De la un timp zice: «O să vedem adevărul.»

Dar nimeni n-are voie să vorbească cu soțul, din tot convoiul. Ne ține pe toți în mijlocul poienii și pune armata să ne păzească să nu vorbim nimic unul cu altul, nici să ne uităm unul la altul. Și începe să cheme câte unul în pichet și îi întreabă pe fiecare ce știu despre soțul meu. L-au văzut cu ruși prin păduri? Toți, tineri și bătrâni, au spus că nu. Până și copiii care erau mai marișori au fost întrebați.

Slobozenie de a continua refugierea.

Ne-au ținut cum e de azi de la amiază până mâine la ora 10 dimineața. La oara 10, iese Căpitanul și zice: «Măi, Cenușă, știi că ai noroc și scapi neîmpușcat. M-am convins că nu ești vinovat. Dar pentru asta am telefonat să-ți trimită trenul mic la dispoziția ta și a oamenilor care au venit cu tine. Dar nu eu sunt vinovat de cele patru palme, ci oamenii din satul tău care au trecut cu mult înaintea ta încoace. Toți au spus că tu ești singur în pădure și fugărești oamenii în sat; cu tot cu vite, îi dai pe mâna rușilor. Toți au trecut de mult încoace. Toți de la comandamente au hotărât să te împuște oricine te vede și oriunde ai fi, că nașul care te-a cununat este comunist din ilegalitate și tu ești cel mai bun prieten cu el. El singur este în sat mare primar, el singur cu nora lui și cu feciorul său duc rușii prin pădure după oameni și vite.»

O nouă înfruntare.

Acuma, vine trenul mic de pădure și se urcă toți oamenii, cu mic, cu mare. Îl ajută toți și pe soțul meu să se suie pe vagon. Eu stau lângă soțul. După ce s-au urcat toți, pornește trenul. Dar noi eram pe ultimul vagon. Văd că vine un om de statură mare, de pe vagon pe vagon, și întreabă care îi Cenușă. Oamenii toți arată cu mâna la noi. Ajunge la noi. Zice: «Care e Cenușă?» Soțul meu zice: «Eu sunt.» Omul acela era frânar la trenul mic. Acest om era huțan, între două vârste. Zice: «Măi, omul lui Dzău, te rog dă-te jos și ia-o la coastă. Cine te-o adus aici la moarte? Cum ajungi în gară, vei fi împușcat. Te rog eu tare frumos, dă-te jos. Eu sunt șef de tren și știu precis toate ordinele de la comandamente, că de oricine și oriunde vei fi văzut vei fi împușcat.» Soțul zice: «Dar de ce?» «Toți cei ce sunt informatori la nemți au spus că ești informator la ruși și ești cel mai bun prieten cu Vlăișan. Te rog, dă-te jos.» Eu încep să plâng strâșnic.

Toate aceste discuții erau în timpul mersului cu trenul spre Moldova. Îl rog eu să oprească trenul, să ne dăm jos. Oprește și eu apuc traista cu schimburi și zic: «Hai la izvor să te speli frumos și să te schimbi, că eu n-am să mai pot pune mâna pe tine.»

Pregătiri de moarte.

N-am mai luat nimic din celelalte lucruri de pe vagon, numai traista cu schimburile cele mai bune. Nu mi-a trebuit nimic din lucruri.

Îl spăl frumos, îl schimb cu cămașă tare frumoasă, cusută cu model național, toată în negru, îi dau bundiță de poplin, cusută tot cu model național tare frumos, pălărie bleumarină. Dar plâng de mă prăpădesc. Îl încălț cu pantofi noi.

El zice: «Te rog tare frumos nu mai plânge atâta, că așa îți dau o bătaie...! Să nu plângi toată viața după mine. Ești o femeie foarte bună; știi să te porți cu bărbatul bine; știi să prețuiești munca bărbatului; ești o bună gospodină. Să nu te măriți cu un bărbat prost, că-i păcat de tine și de sufletul tău bun și blând. E păcat de înțelepciunea ta și de hărnicia ta. Te rog să iei bine seama să nu chici pe mâna unui prost. Dacă există Cele Lumi și acolo voi plânge după tine. Dară dacă soarta mi-a hărăzit să mor nevinovat, apoi trebuie să mor. Mi-a fost tare dragă viața și credeam că nu voi muri niciodată. Dar acum mi-a sosit ceasul; de pe fiecare minută aștept cu sânge rece gloanțele. Așa îmi vor dușmanii mie: să-mi vadă casa pustie și nevasta în văduvie, să trăiască în sărăcie.»

Mă cuprinde, mă pupă din toată inima și zice: «Draga mea soție, te rog din suflet să-mi dai iertare. Poate ți-am greșit vreodată, dar nu din voia mea. M-am potrivit la dușmanii cărora le părea rău că trăiam prea bine.» Dar eu plâng în hohote.

Salvarea.

Când cat, vin o mulțime de oameni călări pe cai și ne înconjoară. La plânsetele mele, stau toți pe loc și întreabă: «Ce-i cu tine, Marioaro, ce chiuiști?» Le spun de ce. Dar acești oameni, necunoscuți de mine, erau toți partizani la nemți. Numai șeful lor îl cunoștea pe soțul. Îl chema Vladimir Macoviciuc. Erau și oameni simpli, dar erau și studenți printre ei, băieți cu pregătire. Zice: «Dragii mei băieți», zice șeful lor, «cum ar fi mai frumos și mai bine: să luăm viața cuiva, ori să i-o dăm?» Dar un student din București zice în gura mare: «N-ar fi cel mai mare păcat să moară un român așa de frumos și tânăr?» La vorbele acestui student, au zis toți într-un glas: «Trebuie salvat acest om și bun român.» Zice șeful lor: «Hai Constantine cu noi și noi toți ne bucurăm că te vom scăpa cu viață.» Dar eu zic: «D-le Macoviciuc, vă rog să mă luați și pe mine că vreau să fiu alături de el, până la ușa mormântului.» Zice: «Marioaro, tu nu ai încredere în cuvântul meu?» Eu zic: «Nu am încredere în nimeni.» «Dar atunci, hai și tu.»

O nouă întâlnire cu ofițerii români.

Le zice la toți partizanii care erau cu ei să steie toți în apărarea noastră până vine el. Și dă pinteni calului și zboară până la Moldovița și dă telefon la comandament, la Câmpulung, să vie imediat cu mașina mică, că au câștigat un bun luptător. N-a trecut nici un ceas și vine o mașină mică și un camion mare după partizanii care atunci aduceau captură de război. Ne suim în mașina mică. Șeful partizanilor era dintr-o comună vecină. Se suie și el cu noi și mână al dracului mașinile.

Ajungem în Câmpulung, la comandament. Intrăm cu toți într-un birou. O masă plină de ofițeri cu diferite grade toți, foarte curați și bine îngrijiți. Ne oferă scaune. Zice șeful partizanilor: «Ei, D-le Colonel, v-am adus omul pentru care era cuvânt de Evanghelie să-l omorâți. Dar îl omorâți numai pe gurile dușmănoase. Dar acest om și bun român nu este deloc vinovat cu cele spuse de dușmani. El este venit de pe front. Rănit în piept.»

Zice Colonelul: «Măi, băiete, cum te cheamă?» El se scoală în picioare și zice: «Sunt ostașul Cenușă Constantin.» Și scoate actele toate, i le pune pe masă. Zice Colonelul: «Și de ce ai stat până acuma în păduri? Toată Putna a trecut din astă parte.» Zice soțul: «Sunt băiat sărac și nu am putut să trec pe jos din cauză că sunt rănit.» «Și acuma ce vrei să faci?» Zice soțul: «Mort sau viu, cum am să pot, vreau să-mi caut unitatea, să mă internez oriunde în spital și dacă mă voi face bine, să lupt mai departe pentru neam și țară.»

După ce ascultă, D-nul Colonel zice: «Măi, băiete, eu te voi interna aici, într-un spital bun și ai să ai îngrijire bună. Dar cu o singură condiție: să lupți cu noi.» Soțul zice: «Nu pot. Trebuie să-mi caut unitatea, ca să nu mă dea dezertor. Că după ce am ieșit din spital, unitatea mea nu știe de soarta mea.» Colonelul spune: «Dar tu nu știi că este lege de la Maiestatea Sa Regele că ori de la ce unitate ori armă sunt, dacă sunt din părțile muntoase să se alătore nouă și să luptăm contra rușilor? Eu îți voi anunța unitatea ta, dară să știi un lucru: dacă un singur om de-ai mei te va obseva că ești cuțit cu două tășuri, va descărca arma în tine.» Zice soțul: «Primesc, D-le Colonel și cred că cât de grabă vă veți convinge ce fel de om sunt.» Chiar într-aceeași zi l-au internat într-un spital militar la Câmpulung. Foarte adevărat c-a avut foarte bună îngrijire.

Din nou alături de nemți.

După 3 săptămâni, iese din spital și merge în misiune. Dar erau 29 nemți și 40 români, toți instruiți să ție ochii pe dânsul. Dar când au văzut nemții cât îi de curajos soțul, au avut foarte mare încredere într-însul. Văzând crâncenele lui lupte, l-au decorat cu Crucea de Fier clasa întâi, iar la luptele din Putna erau 120 oameni care erau conduși de soțul. Au ținut front 24 de ceasuri cu un regiment de ruși. Au ocupat poziția de sus și i-au făcut praf pe toți rușii, dar al meu n-a pierdut nici un om și nici un rănit. Atunci l-au decorat cu Virtutea Militară clasa întâi. După multe bravuri, i-au dat gradul de căpitan. Așa au prins toți ofițerii încredere și multă dragoste de soțul meu, ce nu se

mai pomenea. L-au pus la 5.000 lei salariu pe lună și diferite alimente și îmbrăcăminte; și cele mai frumoase și elegante case unde cantonau ei nu se întâmpla să nu fim și noi la un loc luați de dânsul.

Amu merge în misiune pe munți, la Voivodeasa, unde era comandamentul rusesc înconjurat cu tranșee jur împrejur. În misiune erau jumătate români, jumătate nemți. Dar între nemți erau mai mulți ofițeri. Erau conduși de soțul.

Era oara 3 noaptea. Nici unul nu avea curaj să se apropie de comandament. Dar soțul, cu grozav curaj de om nebun, se uită cu binoclul, vede lumină. Și se uită bine și vede că un maior rus, singur la masă: scrie. Se pune pe spate și pe coate și încetșor se strecoară printre tranșee și intră în comandament, și-l apucă de gât și-l trage după el. Ajunge sus pe creastă. Îl ia pe maiorul rus. Îl duce la comandamentul nemțesc, la Câmpulung. Toți ofițerii tremurau ca varga. Și după această bravură a primit decorația Vulturul German și o hârtie de mare vitejie. Îi mulțumește Generalul Corpului 5 Armată Vânători de munte. În hârtie scria așa: mulțumindu-i din suflet marelui patriot Cenușă Constantin și vitejilor săi luptători care au făcut mari pagube în oameni și armament marilor noștri inamici. Această hârtie scrisă de generalul neamț se găsește la Tribunalul Militar București.

Despărțirea de foștii aliați.

Apoi au tot luptat și după 23 august 44 până în luna octombrie, când a fost retragere forțată. El n-ar mai fi luptat după 23 aug. '44, dară nu putea scăpa de ofițeri. Îl iubeau la nebunie. Numai în jurul lui erau toți ofițerii nemți având mare încredere în soțul meu. De multe ori îi ziceu ofițerii soțului să meargă la școala de parașutiști, dar eu nu l-am lăsat. Când a fost retragerea forțată, mă rugau ofițerii să mergem cu mașina de lux, cu ei. Dară soțul meu îmi zice: «Spune că tu nu poți suporta mersul cu mașina, că ți se face rău de la inimă și nici nu poți merge fără mine, că noi trebuie să fugim de dânsii. Trebuie să fim la un loc. Hai să ne suim în trăsură cu ceilalți.»

Își fac urmele pierdute în mlaștină.

Amu, ajung în Satu Mare cătră seară. «Hai să poposim, să mănânce oamenii, că sunt flămânzi.» Au tot încurcat-o până s-a întunecat. Seara, nemții tot strigă plecarea. Soțul a scos o bucușă de la trăsură, fără să știe nimeni decât cei mai de încredere oameni ai lui. Când pornește convoiul merge ca un kilometru și sare roata. El se face că tocmește, dar nemții tot strigă «Haidi, haide!» El spune: «Plecați înainte, că vă ajungem imediat.» Nemții, având atâta încredere în soțul, au plecat mai departe. Iară soțul s-a sfătuit cu oamenii lui de încredere. Au luat-o cu tot cu cai la trap, într-un lan de tabac. În apropiere erau multe girezi de paie, cât vedeai cu ochii. Oamenii zic toți: «Hai să ne ascundem sub girezile de paie.» Soțul zice: «Nu, că se pot întoarce în căutarea noastră și dau foc la paie și vom arde ca șobolanii.» Pune doi bărbați zdraveni să ție nasul cailor, că tot strănutau caii de putoare de tabac, «că precis vor veni după noi și să nu fim descoperiți de strănutul cailor». Zice soțul: «Băieți, la caz că vor da peste noi, ne aruncăm cu toții în Someș, decât să chicăm în mâna lor, că ne vor beli de vii.»

Acest ogor de tabac era pe muchia Someșului, iar cei doi bărbați țin al dracului nasul cailor, să nu strănute; numai că se aud zbârnâind mașinile care s-au întors după noi și din mașini strigau cât puteau: «Herr Hauptmann Cenușă, Herr Hauptmann Cenușă!» Văzând că nu răspunde nimeni, au dat foc la toate girezile de paie. Toți tremuram de frică. Dar soțul zice: «Curaj, băieți, că nu au timp să vie pe aici. Ei știu că-i calcă rușii din urmă.»

Drept că n-au intrat în lanul de tabac. Iară se aud zbârnâind mașinile și pleacă nemții înapoi, mâncând pământul. Zice soțul: «Băieți, eu la venit încoace, am ochit că sunt multe mlașniți. Pornim cu D-zău înapoi. Ne vom opri în cea mai mare mlașniță, că rușii au mai a dracului tactică de război ca nemții. Se pot gândi că într-așa mare lan s-au putut ascunde nemții, să-i atace pe ruși. Și pot băga tancurile în căutarea nemților și ne omoară pe toți. Unul nu scăpăm cu viață!»

Îl ascultă toți. Soțul iese în drum, pune urechia la pământ și zice: «Băieți, geme pământul. Să ne pornim; dar nu prea departe, că ne întâlnim cu rușii.»

Scot trăsura până la drumul mare și mână caii de le ieșeau numai scânteii din potcoave. Ajungem la mlașniță. Duc caii într-un huci. La dau un sac de porumb strâns de pe câmp. Le duc câteva găleți de apă și... toți cu burta la pământ în mlaștină. Trece tare puțin din zi și trec tancuri,

tunuri, camioane cu rusoaice, armată câtă frunză și iarbă, greul pământului. Dar noi toți stam ca peștii; cu burta la pământ, în apă, timp de două săptămâni. Nici unul nu se mișca decât omul care căuta de cai. Dar numai dimineața, la ora 3, strângea câte 2 saci de păpușoi de pe câmp și da cailor un sac și un sac îl zvârlea așa cruzi în apă și îi mâncam ca mierea de albine și beam apă tot din mlașnița unde dospeam toți, întregi, cu trup, cu picioare, numai capul, de la gură în sus, era afară. Toți îmbrăcați gros. După două săptămâni ieșim cu toți din mlașniță și ne schimbăm cu haine uscate, iară cele ude le azvârlim în mlașniță și pornim la drum. Dar nu pe drumul mare, ci pe ocolite.

Cu multă greutate ajungem în comuna Dumitra, județul Năsăud, unde erau plecați toți sașii care erau locuitorii acestei comune. Primar era un cunoscut de-al soțului, un ardelean foarte bun. Ne-a luat la dânsul acasă, ne-a dat de mâncat. Ne-am hodinit o zi și o noapte. Toți ceilalți s-au împărțiat, fiecare pe socoteala lui. Cu noi rămân numai 2 foști ofițeri, pe nume Vistriian Rotariu, din comuna Voitinel, și Emil Protiuc, din comuna Dărmănești, tot județul Suceava, tot din cei mai buni luptători. Ne ține bietul primar, pe nume Macidon Popârțac, până în primăvara anului 1945. Dar tot timpul stăm ascunși prin girezi de strujeni, prin girezi de paie. După ce o dat frigul mai tare, am stat în podul grajdului, acoperiți cu fân, neavând cu ce ne schimba. Am făcut o mulțime de păduchi, aproape cât găzele de mari. Fiind fânul pe terminate, ne duce la sora lui, într-un sat ce se chema Zagra. Când am plecat de-acolo, am plătit pentru facerea de bine o plisă de bani, pentru adăpost și mâncare o dată pe zi pentru 4 oameni, pe 4 luni, șasezeci de mii de lei. Drept e c-au riscat acești oameni care aveau numai 12 copii.

Arestați de sovietici.

Când să mergem la sora primarului, pe alt loc nu se putea decât pe un pod portativ. Trebuia trecut Someșul. După ce plătim taxa, ne trece cu barca. Podul era tare aglomerat cu trăsuri. Numai bine ajungem la mal că pun mâna pe noi doi civili și ne duc pe jos până la Năsăud.

Ne bagă într-un comandament rusesc. Dar nu la un loc. Eu de-o parte, într-o camară și soțul în alta. Ne țin două zile și două nopți nemâncăți și ne tot întreabă dacă nu-l cunoaștem pe Cenușă Constantin. Dar noi aveam actele acelora care au plecat cu nemții. Erau din teritoriul ocupat. A treia zi ne dă drumul. Noi pe-atuncia eram tare credincioși și mai ales în Sfântul Anton de Padua. Așa de tare ne rugam amândoi în suflute și cu mare încredere; din toată puterea credeam că Sfântul Anton ne va scăpa. Și ne-a scăpat din mâinile lor.

O ultima șansă: adăpostirea în capitală.

Se gândește soțul: hai să plecăm la București, că tot trebuie să-și caute unitatea lui. Așa, din Bistrița până la București pe jos, am făcut 30 de zile. Trenuri erau numai cu ruși. Am ajuns în București. Mergem la D-1 Colonel Ștefan Gavăț. Ne primește frumos, ne dă cameră, dar ne-o dă ca să mergem în fiecare zi la toate neamurile lor la spălat parchetul cu benzină. Soția colonelului era fată de preot. Cel mai al dracului soi de oameni sunt preoții. Absolut toți de-o zgârcenie nemaipomenită. Munceam din noapte-n noapte și nu ne da nici un leu, iar mâncarea foarte proastă, numai borș și mămăligă. La așa muncă grea trebuia să cumpărăm din banii noștri mâncare. Atâta de grele erau covoarele persane de scuturat! Erau de mărime 4 m pe 4 metri. Multe erau și de 6 m pe 6 m. Apoi ne trimitea la un nepot de-al lor care era judecător în București. Muncim o săptămână de ne dăm duhul. Locuia pe Șoseaua Bonaparte nr. 5, lângă casa Dnei Bunia. Noi eram la nr. 5, iar Bunia la nr. 3. Un castel minunat și bogăție de trandafiri ce n-o văzut pământul. După o săptămână de muncă grea, nu ne dă măcar o țigară.

Zice soțul: «Mămică, am împlinit 2 luni de când tot muncim amândoi și ei nu au suflut să ne dea de mâncare corespunzător muncii. Dacă mâncăm tot din banii noștri, unde ajungem noi? Hai, nu dau bani... Măcar mâncare... Dar așa...»

D-1 colonel Gavăț Ștefan i-a spus soțului că oricine ne-ar opri să dormim acolo, Doamne ferește să nu dormim, că el se așteaptă să fie ridicat. Iar când va suna cineva la poartă, să vie să-l anunțe întâi pe el cine sună. Într-aceea zi, noaptea la oara 1, sună la poartă. Era un general și încă 2 civili. Și îl ridică în fața generalului. Îi dă pistolul în mână soțului și-i zice: «Dragă frate

Constantine, până mă voi întoarce eu înapoi, te rog să ai tu toată grija frumoasei mele fetițe, care vrea să se căsătorească cu un comunist. Te rog, pe răspunderea mea, descarcă pistolul în ea. Și am toată încrederea numai în tine că vei avea grijă și de soția mea; dar te rog tare.» Întreabă D-na: «D-le general, unde să-i trimit soțului mâncare?» Zice: «La Văcărești.» Așa că până dimineată tot cărăm cu spatele diferite blănuri de lutru, de astrahan, pe la toate neamurile. Ne rupem cărând cu sacii până și piei de vite și de cai și lână de oi și perdele de catifea, până și lădițe cu tacâmuri de argint minunat de grele.

Îi duce soțul mâncarea la Văcărești colonelului câteva săptămâni. După câteva săptămâni, l-au dus de-acolo, i-au pierdut urma.

Acum eram a treia zi nemâncăți deloc și nedormiți. Zice soțul:

«Hai să mâncăm ceva pe banii noștri.» Mergem pe strada Polonă. Un restaurant tare bun. Totdeauna se găsea mâncare bună. Văd că se scoală un domn înalt, dar tare uscat, numai pielea și osul. Se repede la soțul, îl cuprinde și îl pupă și începe să plângă amar. Zice: «Măi, frate Constantine, ce-i cu tine?» Aista era prietenul soțului care a fost judecător în Transnistria în timpul războiului, pe nume Constantin Pulcă, care a fost șeful cabinetului 2 instrucție în București. Are un frate locotenent aviator invizibil [?!]. Nu-l lasă pe soțul să plătească masa și ne roagă să venim cu dânsul acasă la ei. Aveau o locuință tare frumoasă, dar nici unul nu este însurat. Aveau 2 camere, un hol și bucătărie și locuiau foarte aproape de colonelul Gavăț. Mergem cu ei acasă la dâșii. Ne fac o primire extraordinar de frumoasă, ne dau vinuri, bomboane fondante, cafele ca acelea de te prăpădeai de bucurie de felul cum ne-au primit acești doi domni. Nici vorbă să ne lase să venim înapoi în seara aceea la Gavăț. Nu se mai puteau sătura de vorbă cu soțul. Ne întreabă cum trăim, cum câștigăm. Îi spune soțul toate. El începe să plângă de mila noastră și zice: «Băieți, eu am foarte mulți clienți pe care îi servesc și sunt sigur că și ei mă vor servi pe mine. Mă prinde mirarea că ce fel de porc poate fi Gavăț, când îți cunoaște luptele duse de tine pentru țară și cât l-ai servit și pe dânsul. Dar și eu știu cât a beneficiat de pe urmele tale! Și astăzi, când trăiește cu sânge rece din cauza prigoanei, are suflet să vă muncească de pomană... Încă și flămânzi! Dragă frate Costică, nu vă las acolo. Te cunosc prea bine cât ești de harnic și cu priință multă. Am o doamnă pe care o protejez, că are tare multe procese, dar îi tare galantă. Îi de statură mică de tot, dar îi tare bună și minunat de frumoasă. Soțul ei fiind neamț, l-au ridicat rușii. Era proprietarul fabricii de cazangerie din Șoseaua Viilor nr. 33, iar acasă intrarea e pe strada Fabrica de Chibrituri nr. 5, lângă Monetăria Națională. Mă duc eu mâine și aranjez un loc pentru voi.» Zice: «Doamna este foarte deșteaptă și singură conduce toată fabrica de cazangerie și trebuie să lucreze pentru ruși, pentru datoriile de război.» Zice soțul: «Trebuie să mergem înapoi, să spun doamnei că plecăm.» El zice: «Du-te și spune-i că ești urmărit de cineva și n-ai putut veni aseară, ca să nu vadă unde intrăm. Ia-ți rămas bun, să vezi cât obraz are, dacă nu vă dă ceva bani.» Zis și făcut. Mergem. Îi spune soțul că nu mai putem sta, că suntem urmăriți. Zice doamna: «Vai, dar ce mă fac fără tine?!» Dar nu zice: 'na-ți un leu'.

“Sfânta mare nerușinare”.

Mergem înapoi la D-nul Pulcă. Ne întreabă câți bani ne-a dat. Spune soțul că nici un leu. Zice D-l Pulcă: «Este o târfă și o scroafă.» Ne dă de mâncat bine și merge la D-na Budic. Îi spune că are un prieten tare bun și vrea să-l bage la ea la lucru, dar ceva mai ferit de comuniștii din fabrică: doar paznic de noapte. Ea zice: «Dar vreau să-l văd.» Îi spune că are soție și ar vrea să lucreze și ea la orice. Îi zice: «Te rog, urcă-te în mașină și ia la volan și vino repede.»

Când intră în casă, ne recomandă D-l Pulcă. Dar ea ține ochii pe soțul meu, îl sorbește din ochi. Zice: «De el aș avea nevoie, dar de ea nu.» Zice Pulcă: «Atunci am să caut în alt loc, doar ei sunt soț și soție și nu se pot despărți unul de altul.» «Atunci o iau și pe ea bucătăreasă și o plătesc 1.000 pe lună, dar fără mâncare. Să-și cumpere singuri ce le place. Pentru mine trebuie să facă cumpărături, să facă mâncare, să spele, să calce și să facă curățenie în patru camere și în curte. Vă dau cameră mobilată.»

Drept, tare frumoasă cameră ne dă, luminoasă, mobilată, curată; dar sus. În timpul acela nu se primeau muncitori din altă parte; decât localnici. Ce-i de făcut că trebuia numaidecât buletin de București. Se împrietenește soțul cu un om care era comunist, din aceeași fabrică și ne face două

buletine false. Pe mine mă chema Doina Popovici și pe soțul Petria Popovici, din Parcul Rahovei nr. 15, pentru care am plătit un lanț gros de aur și un ceas de mână Atlantic. Dar o fost așa de bine făcut că s-au putut face și la Prefectură alte acte de maistru cazangiu; or, soțul nu știa să deie o dată cu ciocanul în cazan.

Începem serviciile. Drăgălașa și frumoasa D-nă Budic se îndrăgostește de soțul. Comedie mare! Nu-l lasă să facă servicii decât să păzească casa de bani în dormitorul ei. În fiecare zi mergeau amândoi cu mașina la plimbare. I-a cumpărat 6 costume noi, cămăși, pantofi, absolut toate erau haine noi și scumpe, tare frumoase. În fiecare zi soțul era invitatul ei la masă. Îi serveam pe amândoi. Și mai mult, în fiecare seară să fi venit ei cât de târziu, eu trebuia să merg cu ligheanul cu apă caldă și săpun de față să le spăl picioarele la amândoi și să le șterg cu ștergere curate picioarele la amândoi.

Am priceput de prima dată ce este între dânșii, dar am răbdat toate, fiindu-mi milă de el, și mă bucuram că poate să trăiască mai bine și mai ușor, măcar el până o da bunul Dumnezeu o schimbare și va putea trăi fără frică, nu ca să trăiesc eu cu dânșul, dar mi-a fost minunat de dragă frumusețea și înțelepciunea lui și n-aș fi vrut să-l văd așa de necăjit. Eram în stare să trec prin foc și prin apă pentru dânșul, numai el să scape.

Din nou la drum.

La această doamnă sta în chirie un domn basarabean care era șeful Siguranței Statului, dar un om sfânt. Nu țin minte cum îl chema, dar era minunat de bun. S-a împrietenit cu soțul și i-a spus toate; că regimul istic se teme de el că de va fi o schimbare, soțul va fi al doilea Hitler; că Hitler tot a fost un simplu muncitor; și mi-a spus că în anul '45 a vorbit generalul Rădescu la radio, din străinătate, că marele patriot Cenușă se află alături de el în străinătate. Aici era mare zarvă. Stalin o dat trei sute de ori un premiu aceuia care l-a prinde viu ori mort pe soțul meu. El ne spunea să fim pe pace că când va simți el vreun pericol, ne va spune.

S-a ținut de cuvânt. La 8 februarie 1945, plecăm din București pe jos, la Năsăud. La 7 martie, seara, ajungem în București, la colonelul Gavăț. Muncim amândoi 2 luni la toate neamurile. Cred că toți preoții din București erau neamurile lor, dar toți fără pic de suflet. Iar la doamna Budic era tare bine pentru soțul. Eu mă bucuram că măcar lui îi mergea bine și va scăpa cu viață. Stăm de la 1 mai până la 22 iulie 1945 și vine bietul șef al Siguranței Statului și ne spune că nu se mai poate sta în București și că erau obligați să caute prin toate casele, dacă nu vor găsi vinovați ascunși, că s-au mai găsit mulți ascunși prin București.

Atunci ne-am luat cât pe noi haine și soțul ia un taxi și fuga la Dl Pulcă. Îi spune soțul toate cele spuse de Dl Șef al Siguranței. El zice: «Da, e adevărat. Tocmai seara asta aveam să v-anunț. Și eu tot astăzi am auzit.» Îi zice fratelui lui, Vasălică: «Du-te și adu un taxi, dar tot acum să fii aici. Mergi în pas milităresc.» Și vine imediat cu un taxi. Zice: «Urcăm, băieți!» Zice șoferului: «Oprești la conacul D-lui Colonel Miculescu, în munții Tohan.» Zice șoferul: «Bine. Dar costă 500 lei.» Îi dă D-nul Pulcă. Ne însoțește cu tot cu fratele care era locotenent aviator. Plecăm dimineața. Ajungem la conac. Colonelul Miculescu era venit acum din București. Sta și el ascuns la conac. Ne recomandă ca familia Popovici (eu sunt Doina și soțul Petria) cei mai buni prieteni ai lor; chiar și neamuri-neamuri și îl roagă să aibă grijă de noi cu mâncare, că el va plăti tot ce vom consuma și că ne va face mai multe vizite, că ne iubește foarte mult. Îi dă soțului 2.000 lei și ne spune că are să aibă grijă de noi. Cum va simți ceva, va veni singur să ne spuie. Ne pupă amândoi și pleacă înapoi la București.

Ziua noi stam ascunși în cramă, pe sub butoaie și noaptea stam în gheretă în vie. Din când în când ne aduce ordonanața câte o mămăligă și ne spune să mâncăm cu struguri. Noaptea luăm mămăliga cu noi. Strânge soțul struguri și ne suim în gheretă și mâncăm.

În seara când împlinim zece zile, sosește D-l Pulcă. Ne aduce pâine, salam, unt, și zahăr, și cafea. Ne întrebă ce ne-a dat de mâncat. Îi spune soțul. Zice: «Mă duc să-i plătesc. În schimb, o să știu cum să-i iau onorariul la procese.» Merge, îl întreabă cât are de plată pentru noi. Zice colonelul: «Lasă că ne vom împăca altă dată.» Zice Pulcă: «Nu, acum am venit după ei.» Aici colonelul lasă cu 500. Îi plătește și vine la noi și ne spune sus în gheretă: «Băieți, vă rog mâncați bine și vă voi spune ceva nou. Dar până nu mâncați bine, nu vă spun nimic.» Mâncăm hulpav. Ne spune: «Băieți,

trebuie să plecați de-aice, că munții iștea sunt plini de bieți români loviți de soartă și îi vorba să împânzească într-o noapte cei de jos și fiți siguri că nici aiștia din munți nu vor sta cu mâinile în buzunar. Nu aş vrea să cădeți între ciocan și nicovală.

Tot atunci ne pornim pe jos la Mizil, la un prieten al soțului, Ionel Patrașcu, care era tatăl lui Stelian Patrașcu. În centrul orașului locuiau. Aveau și un mare atelier de cizmărie. Ne primește, dar cu frică. După 4 zile, ne spune că ne dă casă, dar mai departe, în vărzărie acolo. E tot casa lor, dar au băgat niște săraci, ca să nu steie goală. Mergem acolo. Găsim o mizerie strașnică. Ne apucăm, facem o curățenie bună. Îi punem geamuri.

Acolo locuiau niște țigani. Ne împrietenim cu dânșii. Mergem cu dânșii la câștig. Dar ce câștig? La tăiat lemne cu fierăstrăul, 20 lei metrul. Caută țiganul clienți în cartierul țigănesc, un cartier mare. Mai câtigăm toți pe un ban. Seara ne alegem fiecare cu câte 20 lei. Pe zi, tăiam cu fierăstrăul 4 m.. Dar doi țigani și cu noi 2 țigani mai bătrâni, mai slabi, tot ne caută clienți. Atâta omenie la țigani, Dzău să-i ajute... Ne dădeau și mâncare și câte un pahar de vin și la venitul seara acasă ne dădeau și câte un sac de lemne degeaba. Cei mai săraci țigani nu ne lăsau să mergem seara acasă nemâncați, ne dădeau măcar un praz cu mămăligă; în timpul cela ne prindea tare bine. Cât am să trăiesc, n-am să uit bunătatea țiganilor. Când mergeam la domni, nu ne dădeau nici o fărmațură de nimic, decât 20 lei m. Amu gătam cu tăiatul lemnului, începe soțul cu tăiatul porcilor, dar nu pe bani, ci pe carne. Apoi, de la țigani venea încărcat cu carne și cu bani. Eu mergeam la muzicanți, la spălat rufe, la călcat, seara veneam cu 50 lei, cu pâine, cu carne, și zahăr, așa, ca între țigani, am dus-o foarte bine. Au dat multă dovadă de oameni buni, dar ce folos, că nu am avut noroc.

Am stat de la 1 august până la sfârșitul lui octombrie, când a venit greul pământului de ruși. Au umplut Mizilul. Soțul de frică să nu fie cunoscut de cineva, zice: «Hai în munții noștri. Acolo voi fi sigur că nu va pune nimeni mâna pe mine viu.» Ne hotărâm să plecăm. Ne punem în genunchi, plângem amar și ne rugăm bunului Dzău să ne ajute să ajungem cu sănătate în munții noștri.

În munții natali.

Dzău ne-a primit rugăciunile. Am ajuns cu bine în munții noștri, dar numai pe jos. Frânți de oboșiți, în 10 zile ajungem în Rădăuți. Mergem la un doctor bine cunoscut. Când ne vede, își face cruce: «Ce-i cu voi, măi fantomelor? Voi nu sunteți normali! Oamenii normali n-ar fi avut curajul ăsta pe care-l aveți voi. ăsta-i curaj drept de nebuni!» Nu ne lasă să plecăm fără să ne refacem puțin. Facem o baie caldă, care m-a ajutat foarte mult, m-a înviorat. Ne dă de mâncat foarte bine, ne culcă în sala de consultații. La caz că vine cineva, să spuie că sunt bolnavă și mâine mă va interna. Dar bunul Dzău ne-a ajutat și n-a venit nimeni.

A doua seară, luăm de la dânșii un topor, o cazma, un hârleț și o sapă. Urcăm la deal. Facem o groapă adâncă. Până dimineața a fost gata. Dimineața o acoperim cu bârne. Tragem lut, și peste lut mult bugiag, și peste bugiag crengi uscate. Nici că se cunoștea deloc că acolo este groapă.

Ne cumpără bietul doctor multe provizii, ca să nu ieșim noi, să ne zărească cineva. Pe acest bun doctor îl chema Mircea Prelipceanu. Ne tot spune să ieșim sâmbătă seara în marginea pădurii, la corn, că el vine cu mașina lui și ne va aproviziona cu tot ce ne trebuie pe iarnă.

Amu vine sâmbătă. Ne aduce un sac cu făină de păpușoi, sare, căldări de făcut mămăligă, multă carne, salam, untură, medicament. În caz de nevoie, stăm în groapă lunile noiembrie, decembrie și ianuarie. Dar cu toată economia, s-a terminat toată provizia. Nu mai avem nimic.

Pe la 1 februarie '46, ieșim din groapă, să megem la Rădăuți. Dar nu știam nimic de faptul că pădurea era plină de armată. Când ajungem în muntele Pietroasa, suntem încercuiți de armată. Toți deschid focuri de armă. Cercul se tot strânge, noi în mijlocul cercului. De fumul cel de arme nu se vedea om pe om. Mă ia soțul de mână și printre dânșii la fugă am scăpat ca prin urechile acului. Bunul Dzău ne-a scăpat.

Fugim în alt munte și ne băgăm sub o moghilă mare de crengi și stăm acolo 3 zile nemâncați deloc. Amu a trecut foamea în sete. Ne tragem până la un prieten de-al soțului, pădurar. Ne dă de mâncat și îl trimite să vadă dacă mai este armată acolo. Vine înapoi, spune că nu-i nimeni. Nu mai

mergem la Rădăuți. Ne dă pădurarul o leacă de făină și slănină, cât puteam duce în spate la suit la deal și mergem înapoi în groapă.

Fiecare pe calea lui...

Ne tot sfătuim că ce-i de făcut: eu sunt gravidă în luna a 4 și nu mai pot rezista la fugă. Să mă duc la sora mea în sat.

Ajung dimineața la sora mea, pe la ora 10. Sunt arestată. Mă duce la Rădăuți. Acolo îi venită echipa fulger. Mă ia la întrebări unde-i soțul. Dar eu foarte hotărâtă că dacă mor, nu-l spun. Zic: «Nu știu.» Încep să mă bată de mă usucă. Tot așa țân. Tot timpul că numai nu știu. După ce o văzut că de atâta bătaie nu mai știu, m-au băgat într-o cameră cu bărbați. Erau numai 20 bărbați și eu singura femeie între dânșii, între care erau 2 ingineri din sat, unul Lăzărică, unul Coniac; un preot din Vicov, Belei; un avocat, Claudius Gramatovici; un avocat, Traian Paicu; un căpitan Niculescu; un primar din sat Aga Dumitru; Băcu Constantin; Cenușă Ionel, Cenușă Dumitru; un căpitan din sat, Crețan Vasile; un căpitan Miron, din sat; ceilalți toți țărani: Băcu Gheorghe, pădurar; Mihai Gheorghe, pădurar; ceilalți nu-i cunosc, de pe alte meleaguri.

Toată ziua mă țineau, sub pază, într-un veceu, iar noaptea între bărbați; toți în picioare. Nimeni nu se culcă. Tot veneau și scoteau la anchetă. De 3,4 ori pe noapte mă duceau la anchetă, să spun unde era soțul. Eu: «Nu mai știu».

Până la 7 luni m-au tot bătut. După 7 luni de sarcină nu m-au mai bătut, dar își băteau joc tare: mă puneau să rag ca vaca, să latru ca câinele, să cânt ca cocoșul, să zbier ca oaia, să nechez ca caii, să ocăiesc ca broasca.

În anul 1946, în ziua de 2 februarie, era un ger de crăpau lemnele. M-au dezbrăcat toată până la piele, absolut goală, și m-au suit în podul miliției, unde erau mai mulți bărbați goi tot până la pielea goală, și ne-au ținut acolo jumătate de zi, cu milițianul lângă noi. N-aveam voie să vorbesc nimic că îmi da peste gură. Dar nici n-au scos nimic din gura mea contra soțului pe care l-am iubit așa de mult.

Acuma, pe ziua de 2 august, încep durerile serioase de naștere, dar nu spun nimic. Dureri de moarte! Dar bărbații, toți bătrâni, aveau experiență. Se apropie de mine Căpitanul Niculescu și-mi zice: «Se cunoaște că ai dureri de naștere.» Eu zic da. Merge, bate la ușă. Nu vine nimeni. Iară bate tare și strigă: «Veniți, că femeia naște aici.» Până au venit să mă ieie, s-a rupt apa. Eu, toată. broboane de sudori. Din cauza durerilor, copilul rămâne pe uscat. Toți intelectualii strigau să mă ducă la spital. Vine ofițerul de servicii. Mă duce pe jos la spital. Eu tare m-am ținut să nu mă vaiet, dar până la spital tot am zis: ău! ău! ău! ău! Ajungem la spital. Mă urcă nașa de servicii pe masa de nașteri și îi zice ofițerului să iasă afară. El zice: «Nu. Am ordin să stau aici.»

Pe ziua de 2 august s-a rupt apa și eu nasc abia pe ziua de 5 august. Nasc tare, tare, tare greu și m-am rupt tare la trup când l-am născut. Îl pune pe cântar. Are copilul 5 kile 200 grame. Trebuind să fiu cusută, a fost nevoie să stau mai mult. La 3 zile m-au scos din spital. Mi-a dat biata moașă cârpe ce-a putut din spital. Dar copilul bine sănătos și frumos tare.

Mă duce înapoi. Iară mă bagă între bărbați, dar eu n-am nimic, nici vată, nici torșoane. Mi-e foarte rușine de bărbați, dar toți intelectualii m-au înțeles. Doar animalele de țărani, majoritatea mă scui-pau. Le era greață de mine, văzând tot urme de sânge.

Dar aveam un copil bun... Nu plângea deloc. Dar nu aveam unde să-l scald dimineața. Când ne scotea la program, îmi dădeau voie să spăl cârpe pentru copil la cișmeaua cu apă rece, dar de uscat: sub mine. Copilul era dumnezeiesc de bun. Îi dam să sugă și dormea dus. Nu i-o auzit nimeni gurița să plângă. Când veneam de la program, puneam o cârpă de-a lui udă în sân și o încălzeam pe subsuori și îl strângeam pe bietul și bunul copil peste tot. Era bine, sănătos tun și creștea ca din apă.

După o lună, mă ia iară la anchetă și mă bate de mă gătește să spun unde-i soțul. Eu tot spun că nu știu, de la evacuare nu știu nimic de el, nici că-i viu, nici că-i mort.

Era o ușă înaltă și deasupra ușii, la mijloc, era un chiron zdravăn. Mă leagă de mâini cu o curea și pun o ladă de campanie în mijlocul ușii și mă suie pe ladă. Un ofițer din echipa fulger mă anină în piron și scoate lada de sub picioare și rămân spânzurată acolo. Întâi am simțit mare căldură și apoi am simțit tare frig. Dar nu știu cât m-au ținut spânzurată și nu știu când m-au dat jos. Numai

mă trezesc jos, însă nu știu nimic ce-i cu mine. Abia după un timp aud: «Scoală, târfă!» Mă uit la ei. Toți pe lângă mine, dar eu nu simt nimic. Îi aud ca prin vis. Nu mă doare nimic, numai nu mă pot mișca deloc. Mă ia unul de jos și-mi zice: «Nici amu nu vrei să spui? Lasă că te pun la curent electric!» Ceilalți zic: «Pune-o mai repede!» Eu am uitat că am copil. Dacă m-ar fi pus cineva pe foc, nu ziceam că am copil. Eram complet pierdută. Mă duce la o masă și mă pune cu amândouă mâinile pe masa ceea. Aud bâzâind. De la un timp simt că umblă ca furnicile prin mâini.

Mă duc înapoi jos și zic oamenilor să mă bage sub prici. M-au băgat bieții oameni sub prici. Nimeni n-are voie să vorbească cu mine. Îi aduc și pe ceilalți de sus, care au văzut cum m-au spânzurat și cum am fost de pierdută. Le povestesc tuturora. A intrat mare groază între toți arestații din cameră.

Dimineața mă trage de picior să ies la program. Deabia atunci mi-am dar seama că am copil.

Cam la sfârșitul lui octombrie, mi-au dat drumul acasă. Dar eu n-aveam casă. Casa era arsă. Când m-a văzut un pădurar așa slabă și cu copil în brațe, mi-a scos el bilet.

Ajung seara în sat. Mă duc la casa părintească, unde locuia o soră vitregă. Când mă vede, zice: «Marș de-aici, că pentru animalul tău este băietul meu zdrobit de bătaie și de 8 luni la pușcărie.» Nu mai zic nimic. Ies în drum și mă gândesc încotro s-o iau. Mă duc în jos spre sora dreaptă. Erau 5 kilometri. Dară flămândă și slabă de numai tremuram, nu pot merge mai departe. Ajung la o hudiță unde duceau oamenii vitele în pădure. Mă pun jos, după gard, cu copilul lângă mine. Îl învelesc cu sumanul meu și dormim ca toți morții, până dimineața.

Dacă trecătorii m-au cunoscut, au mers la sora cea dreaptă și i-au spus că sunt moartă, cu un copil mic lângă mine, sub gard la Tiron.

Când cat, vine sora mea dreaptă, bocind și răcnind. Mă trezesc. Mă pupă toată. Ia copilul. Îl pupă tot și zice: «Ce-i cu tine, draga și scumpa mea soră?» Îmi spune: «Hai și hai la mine în jos.» Îmi ia copilul în brațe și mergem acasă la ea. Îmi dă de mâncat. Îmi scaldă copilul. Stau toată ziua la sora mea.

Seara vine bărbatul ei de la lucru și începe s-o certe pe soră-mea, că de ce m-a primit. «Tu știi că noi toate neamurile am stat câte 7-8 luni la pușcărie, bătuți, schingiuiți, fiind bănuși că suntem neamuri și știm de dânsul.» Sora plânge și zice: «Îi sora mea...» El zice: «Atunci rămâi cu sora ta și eu mă duc la mama, tot este vădană!» Eu auzind cearta între ei, am luat sumanul și copilul în brațe, noaptea pe la oara 1, și am ieșit plângând.

Mă duc înapoi în sus. Poposesc pe marginea drumului. Mi-aduc aminte de o prietenă bună. Dimineața ajung la ea. Este tot vădană și singură. Ea mă primește cu drag. Îmi dă de mâncat boabe de porumb fiert și mă roagă să mă sui pe cuptor că-i tare calduț. Sui copilul pe cuptor și tot stăm de vorbă. O întreb unde aş putea sta. Zice: «Aici lângă mine este o casă pustie, că în timpul tifosului au murit în casa asta tata, mama și 3 copii. Dar n-a știut nimeni. Abia în primăvară i-au găsit pe toți morți și putrezi, mâncați de șoareci și de furnici. Erau numai oasele goale. Câtă nevoie de locuință era, dar aici n-a avut nimeni curaj să stea.» Eu zic: «Dacă mă vor primi să stau, le dau 20 de prăjini de pământ pe an contra chirie. Bani n-am.» Ea zice: «Mă duc eu mâine la nepoata lor și i-o spune.» A doua zi merge. Nepoata zice da.

Un nou cămin.

Eu, tare bucuroasă, mă apuc de curățenie, crezând c-am scăpat de toate necazurile. În casa ceea erau numai o masă și două lăiți. Nimica mai mult. Mă apuc, car cu sacul bucăți de cărămidă de pe prund și fac o plituță mică. Car cu sacul lut, îndrept pământul. Îmi dă prietena lutunoaie. Fac un prici. Îmi părea că am un palat. Tare fericită mă simțeam. Am primit o lampă nr 5 și un kilogram de gaz, și vreo două brațe de lemne de fag, vreo câteva barabule și o strachină de făină. Spăl rufe. Tai lemne. Văruiesc. Toate îmi dau câte ceva lapte, făină, barabule, lemne. Dar bietul copil încuiet în casă singur, cât am strâns o țără de provizie, mă simt tare fericită.

Hopa, în ajunul Crăciunului 1946, sunt din nou arestată. Tot cu copilul la sân. Încui ușa casei și mă duc din nou la Rădăuți. O a doua noapte ne duc cu camionul la Câmpulung. Toți arestații cu burta la pământ în camion. Și era un pui de ger... În jurul nostru o mulțime de jandarmi înarmați. Și zice: «Nimeni nu mișcă. Nici dintr-o ureche. Care va mișca, descarc arma în el!»

Ajungem la Câmpulung. Ne bagă la arest. Prima zi nu ne dau nimic de mâncat. A doua zi ne bagă în porție. Ne țin sub presiune. Cercetări ale dracului. Eu, flămândă, ca toți ceilalți, și înspăimântată, nu mai am țâță. Ca să se sature copilul, de la un timp suge sânge din pieptul meu. Dar îmi pare bine că tace. Însă mă tem să nu moară, că mi-e mai drag ca sufletul și ochii din cap.

După 2 luni, adică de 5 martie 1947, ne dau drumul.

Absolut singură.

Vin acasă. Iau de la o femeie bogată 10 jumătăți de cânepă tare, aspră. O torc toată. Dar nu pe bani; să-mi dea pâine, barabule, fasole.

Într-o duminică, bate doba. Toată lumea la primărie. Vin niște ștabi și țin ședință cu toți oamenii, că cine mă va lua la lucru, ori mi-ar da acasă să lucrez va fi radiat cu toată familia. Ferească Dzău ce frică a intrat în tot satul, că nici la apă la fântână să nu mă primească. Că atunci soțul va ieși singur de mila noastră.

Vine scoafa de femeie, ia tot lucrul gata. Nici până astăzi nu mi-a plătit nimic. Când aude sora mea, fură câte o țără de făină, câte o țără de lapte, câteva ouă, de-acasă, de la soțul, pe furiș. Mi le aduce mie. La primărie era o fată săracă, femeie de servici. O rog să strângă toate chiștoacele, să mi le dea mie, că n-am pe ce cumpăra țigări. În fiecare duminică îmi aducea câte un ziar plin de chiștoace.

Eu, fiind subalimentată, n-am țâță pentru copil. Tot curgea sânge din pieptul meu. Văzând că slăbesc atât de tare, mă hotărăsc să-l înțarc. Îl înțarc, dar copilul, tare-tare cuminte, începea să vorbească. Amu vorbește bine. Îi dam de două ori pe zi ce aveam: borș limpede, barabule fierte, mămăligă. Dar de multe ori nu aveam nici aiestea. Bietul copil zice: «Mamică, te rog dă-mi pâțacă mimiguță», adică o bucățică de mamaliguță.» Zic: «Nu-i.» Începe să plângă tare. Mi se rupea sufletul de mila lui că plânge de foame. Cu ce, Doamne, să-l mângâi? Îl iau eu în brațe. Plâng și eu. Plângem amândoi. Eu aprind un chiștoc, îl bag în gură și fumez. El întinde mânuța să-i dau și lui un chiștoc. Îl prinde, îl strivește. Între timp și adoarme suspinând.

Tot suspina prin somn. Eu mă duc la vecină și o rog să meargă până la sora cea bună, să-mi dea o căniță de lapte dulce. Merge și îi spune. Fură sora un kilogram de lapte și o strachină de făină, să nu știe soțul ei, și-mi trimite cu vecina. Tare m-am bucurat că atunci când urma să se scoale, aveam ce să-i dau bietului copil. Așa de tare mă iubea! Cum deschidea ochișorii: «Unde-i mămica?» Îndată îmi sărea de gât și mă pupa și se bucura când mă vedea.

În ziua de 10 martie 47, vine un locotenent cunoscut. Îl chema Tudose Vasile. Eu încep să tremur toată. Zice: «Ia copilul și hai cu noi prin păduri, în căutarea soțului tău.» N-am ce zice. Iau copilul. Îl bag în traistă. Îl pun în spate și mergem. Dar copilul, flămând.

Ajungem în pădure. Dar soțul nici vorbă să iasă. Ne bagă într-o colibă de muncitori și le zice să aibă grijă să nu rămân singură, să nu cumva să iasă soțul, să mă ia cu el. Când merg ei la colibă, să mă duc și eu, să ție ochii pe mine. Săracii oameni, băietului îi dădeau de mâncat, iar mie nu. Eu când m-a răzbit foamea, mâncam frunză de fag. Îmi părea bună. Era o țără acră, dar îmi potolea foamea, până au dat fragii. Apoi am scăpat. Pe urmă smeura. Pe urmă mura.

Dar amândoi desculți. După o lună de pădure se sparge bietului copilăș într-o piatră picioruțul stâng. Începe să coacă și temperatură. Ardea ca focul. Eu zic: «Domnilor, împușcați-mă, dar eu trebuie să merg la vale, cu copilul, la doctor.» Vine unul cu mine la vale. Ajungem la dispensar. Zice doctorul: «Vai de mine, cum ați putut ține bietul copil cu atâtea dureri? Piciorul îi tot umflat, până sus.» Îi face o injecție. Îi taie coptura, scoate o mulțime de puroi, îl pansează foarte conștiincios. Iau copilul în brațe și înapoi la deal. Ajungem la colibă.

Oamenii mâncau de seară. Erau toți veniți în colibă. Un om bătrân mânca brânză cu mămăligă și ceapă. Bietul copil zice: «Mămică, uite ce brânză bună și ceapă bună mănăcă bădia cela.» Eu îi zic: «N-ai voie să te uiți ce mănăcă oamenii.» El se tot uita. Ținea ochii numai acolo la om. Omul dracului mânca cu poftă. Îmi spune scumpul meu copil: «Tare mă doare capul...» Mă uit la dânsul, el tot broboane de sudoare și gurița toată albastră și spuzită, dar nu-mi vine în cap că de poftă. Îl iau în brațe. Îl mângâi. Adoarme.

Dimineața aduce Dzău un om din sat care avea mulți copii. Îi dă bietului copil să mănânce lapte acru cu mămligă. Zice copilul: «Nu-i bun.» «Dar ce vrei tu să mănânci?» Zice: «Brânză din ceea bună și ceapă bună care mânca bădia cea aseară.» Merge omul acasă, lasă lucrul și îi aduce mămligă și brânză și ceapă. Gustă copilul și zice: «Nu-i așa de bună ca ceea ce mânca bădia.» Tot spune că-l doare capul. După o săptămână, își revine bietul. Mănă bine. Mă bucur numai când vin oamenii sâmbătă acas, că vin și eu. Îl hrănesc bine pe copil cu lapte și ouă, de la buna soră, și mămligă. Lunia mergem cu muncitorii în pădure. De pe 10 martie până în luna septembrie 1947, fără nici un rezultat. Nu mai vine nimeni după mine.

Existau și oameni!

Stau acasă. Aduce bunul Dzău un mare comunist căruia nu-i pot spune numele, care până atunci nu l-am cunoscut. Îmi aduce un pachet cu hăinuțe și încălțăminte pentru copil și mă roagă să vin seara până la gard, afară. Dar eu n-am încredere, crezând că-i o ispită. Nu ies la gard. Când cat, se repede, intră în casă. Mi-aduce un pachet: făină de porumb, slănină, cârnați, 20 ouă, zahăr, dar eu cred că vrea să mă ispitească, dar am greșit. Cel mai bun om, cu adevărat cinstit. Mănănc pe săturate, însă țin cârnațiul pentru copil și cu ouăle: îl bucur cât pot pe sărmanul copil.

În luna noiembrie 47 mă ridică din nou. Ne duce la Rădăuți. De la Rădăuți la Câmpulung. Mă bagă tot între bărbați. Spre norocul meu, dau peste fostul comandant al legiunii de jandarmi din Câmpulung, Constantin Stan, care mă cunoștea. Mă pupă. Ia băiatul în brațe. Îl pupă. Mă întrebă una, alta. Când cat, îi aduce mâncare de-acasă. I-o dă pe geam jos. El ține copilul în brațe și îl hrănește în fiecare zi. M-am bucurat tare că mănăncă băietul. L-a culcat pe jos, dar copilul nu se îndura nici de mine, nici de el. Mă țin din noiembrie 13 până de 25 decembrie 1947 la un loc cu băiatul.

Cuvântul partidului.

În ziua de 25 decembrie, când vine numărul, mă scot cu tot cu copil pe coridor. Eu cred că-mi dau drumul acasă. Tot timpul țineam mămliga în sân, să am pentru copil când plânge. Iau copilul în brațe, îi tot dau mămligă goală în guriță.

N-a apucat a înghiți că vine un domn voinic, cu pieptul plin de decorații, la față roșu ca sfecla, plin de chistrui, cu părul roș. Ce presimțiri a avut copilul, nu știu. Când îl vede pe acest domn (nu i-am cunoscut gradul), când scoboară treptele înainte de a ajunge la noi, începe copilul a plânge strașnic. Mă cuprinde: «Mămico, te rog nu mă lăsa!» Acest păgân vine drept la noi și îl ia de mânuță. El se ține de gâtul meu. Eu îl strâng lângă mine. Când mi-a dat un pumn între ochi și-l zmucește tare, îl ia de mânuță pe sus, îl duce ca uliul pe pui. Copilul plânge și se uită la mine. Îi sărea mămligă din guriță plângând. Mă uit. Îl ducea de-o mână pe sus ca pe o cârpă. Eu plâng, răcnesc ca vitele sălbatice. Oarecând vine după mine. Mă bagă la telefoane și mă întrebă cui să trimeată copilul? Care soră este mai înstărită? Eu zic la sora Zamfira. Zice: «Are lapte?» Zic da. Mă uit pe fereastră. Văd un militar cu copilul meu în brațe. Trece pe drum la vale. Eu plâng amarnic și mă zbucium. Mă țin din luna noiembrie 1947 până în august 1948.

Ies la iveală minciunile comuniștilor.

Îmi dau drumul. Mă duc acasă. În tren mă întâlnesc cu o prietenă. Mă întrebă unde-i copilul. Îi spun că-i la sora Zamfira. Zice: «Doamne ferește! Nu-i drept!» Mă duc de-a dreptul la primărie. Întreb unde-i copilul meu. Zice secretara: «Până amu nu ne-o anunțat nimeni despre copil. Nu știm nimic.» Încep să plâng și mă duc acasă. Mă uit unde se juca el pe cuptor și pup toate jucăriile lui și locul unde a stat el cu fundul și pereții pe unde pune el mâna să se suie pe cuptor. Pup și fereastra pe unde se uita el așteptând să mă vadă când vin de pe la femei, de la lucru.

Mă duc în grădinița de legume și pup gardul unde sta el și strângea pepeni să-mi aducă mie să mănănc. Nu dorm deloc. Îmi vine în cap că precis îl găsesc în mormânt la mama. Mă duc în țintirim la mormântul mamei și încep a scormoni și tot strig: «Odorul mamei, aurul mamei, vino la mămica!»

Vine un păgân de om și răcnește pe mine: «Du-te dracului! Ce?! Te-ai apucat să dezgropi morții?» De frică să nu mă bată, încep să cânt tare și mă duc înapoi acasă cântând pe drum. Numai atunci mă trezeam când dam de un stâlp de telefon cu pieptul. Nu mă durea nimic decât capul. Încolo, nimic. A doua zi vin iară la mormântul mamei și încep să scormonesc tare. Dar îl aduce bunul Dzău pe acest bun comunist și-mi vorbește tare frumos și calm. Zice: «Ce te doare?» Îi spun: «Nimic decât capul.» «Și ce faci aici?» Zic: «Vreau să văd băietul.» Zice: «Dar băietul nu-i aici. Te rog vino cu mine la un doctor tare bun. Este prietenul meu și te va ajuta să-ți treacă capul, ca atunci când va veni băietul să nu se supere că te găsește cu dureri de cap. El încă are nevoie de mamă. Așa că te rog, hai să te ajutăm să scapi, ca să se bucure bietul că te găsește sănătoasă. Și ai să poți să muncești să-l ajuți să crească mare...» Zice: «Știi că este ordin să n-ai voie să ieși din comună, dară eu ți-l trimit acasă.»

A doua zi vine un doctor necunoscut și-mi vorbește tare frumos și-mi dă niște pastile albe de mărimea a 5 lei și-mi spune să iau numai un sfert de pastilă pe zi. Dar eu luam câte jumătate de pastilă timp de 10 zile. Durerea de cap mă lasă, dar durerea de suflet după copil nu încetează.

Noile nădejdi.

Vine acest sfânt de comunist și-mi aduce salam, pâine și 500 lei și un plic. Și-mi spune să bag acest plic într-un șâp mic și să-l bag în vagin și să mă pornesc numai pe jos la București și să cer să fiu primită în audiență, dar numai la D-l Vasile Luca. «El este fiu de preot [?!] din Suceava și este cel mai bun prieten al meu», zice. «Unde-i ajunge, să mănânci bine. Să nu apuci a slăbi, că nu poți ajunge la București.» Eu mă încălț cu opinci și pun sumanul în spate și pâinea și salamul în sân, și mă duc întâi la biserică, unde era o icoană mare cu Sfânta Maica Domnului. Mă pun în genunchi și plâng și mă rog să-mi ajute să-mi găsesc copilul. Dar îmi părea că Maica Domnului mă aude și se uita la mine cu milă. După ce am făcut toate rugăciunile, mă duc la ușa de ieșire și mă uit înapoi la Maica Domnului. Îmi părea că mă petrece din ochi.

Pornesc la drum pe jos. Ajung la Rădăuți. Cu atâta curaj mă duc pe la toate orfelințele și caut copilul. Mă întreabă cine m-a trimis. Eu spun că miliția. Mă duce prin toate dormitoarele copiilor, dar al meu nu-i. Mă duc mai departe. Unde mă prindea foamea, scoteam din sân și mâncam. Cât se vedea de zi, mergeam tare. Unde mă prindea noaptea, mă rugam de oameni să mă primească să dorm măcar în ogradă, numai să nu fiu în drum. Unii mă primeau. Alții nu. Mă puneam ghem lângă gard. Și dormeam. Când se zărea o țară de zi, mergeam mai departe, tot întrebând oamenii unde-i drumul spre București. Îmi spunea care știa. Nu toți știau.

În două săptămâni, cu ajutorul Maicii Domnului, ajung în București. Mă duc la Prezidiul Marii Adunări Naționale. Dar nu nimeresc. Sunt în strada 11 Iunie. Întâlnesc o doamnă tare șlefuită. O rog să-mi spună pe unde să ajung la Prezidiu. Zice: «Hai cu mine.» Îmi arată sus la Mitropolie. Mă duc. Dar acolo un ofițer de servicii. Îl rog să fiu primită la D-l Vasile Luca în audiență, că sunt chemată de Domnia Sa. Mă duce pe scări sus. Ajung în biroul lui. Comunistul care m-a trimis mi-a spus că are semn de cuțit în obrazul stâng. Când îi văd semnul îmi dau seama că-i el.

Mă întreabă cine m-a trimis. Îi spun. Mă pun în genunchi. El nu mă lasă. Mă roagă să iau loc în fotoliu, ca să putem sta de vorbă. Mă pun în fotoliu. Încep să plâng. Îi spun cine sunt, de câte ori am fost arestată și cum mi-au luat copilul, cum am fost aninată la chiron și aș vrea să știu dacă mai trăiește, ca să știu ce am de făcut. Zice: «Da, trăiește. A fost la noi. Îi un copil foarte deștept. Dar te rog să-mi spui de unde știe el să vorbească la telefon?» Îi spun că la doamna unde lucram era telefon. Zice: «Acest copil poate fi ministru la timpul lui. Dar de unde cunoaște tablourile oficiale?» Îi spun: «Am o nepoată orfană de amândoi părinții și umblă la școală. Copilul o păzește când iese de la școală. Merge înaintea ei și o aduce acasă și întâi pune mâna pe cărți și le deschide și o întreabă cine îi ăsta? Nepoata îi spunea cine îi ăsta, nepoata îi tot spunea.»

Îi dau plicul. El îmi spune că cunoaște copilul. A fost aici, dar s-a constatat că nu suferă clima și îi trimis înapoi la Câmpulung. Este îmbrăcat în uniformă și hrănit bine și la timp. Îi grăsuț. Eu nu încetez de-al ruga să-mi dăruiască copilul. Zice: «Mata nu ai putut să-l crești, să-l îmbraci și-i păcat de acest copil așa de cuminte să nu fie școlarizat.» Eu zic: «Vă rog să-mi dăruieți copilul. Am să umblu cu cerșitul și tot l-oi ținea. Eu atâta am vrut să știu: dacă mai am drept de a fi mamă. Dacă

nu capăt copilul, voi face câteva manifeste și le dau prin oraș și eu voi fi victima primului tren care va sosi în Gara de Nord. La ce să mă duc în sat? Casă n-am. Doar atâta mă leagă să trăiesc; singur copilul. Dacă nu îl am, n-am nevoie să trăiesc, că nu se mai poate spune trai decât chin sufletesc.»

Zice: «Du-te la Câmpulung. Spune că te-am trimis eu.» Dar eu zic: «Vă rog să-mi dați D-nia Ta un bilet, că altfel nu voi reuși.» Îmi dă un plic sigilat și mă întrebă dacă am bani de drum. Spun că nu. Scoate din portofel 500 lei și-mi dă ca întâi să mă duc să mănânc, ca să pot ajunge la Câmpulung. Cumpăr 10 plăcinte de la un chioșc și le mănânc toate. Scot bilet. Mă urc în tren și umblu din vagon în vagon, întrebând dacă nu este cineva din Câmpulung. Găsesc doi oameni. Îi întreb dacă este creșă de copii. Oamenii spun: «Da, este.» Întreb unde. Zice: «Sub deal, la intrarea în Câmpulung, peste apă, în dreapta.»

Sar din mersul trenului. Trec apa și mă duc la fostul comandant al legiunii de jandarmi. Dar era duminică. Încă dormea lumea. Sun la sonerie. Deschide D-l Stan ușa. Mă primește. Îmi dă o cafea. Eu îi spun toate. Zice: «Dragă Marioară, eu sunt foarte bun prieten cu directorul de la creșă. Mă duc să-i spun că vreau să înfiez un copil, dar să aibă nume frumos. Îi cer să-mi dea catalogul cu numele copiilor și când dau de numele Iliodor, spun că ăsta-mi place.» Zis și făcut. Zice directorul: «Ăsta-i fiul lui Cenușă din Putna. Am mari răspunderi pentru el, că-i dat fără termen. A fost cu mâna ruptă și mi l-a cerut Bucureștiul până ce s-a vindecat. Acum, aici, s-a îmbolnăvit de o ciupercă.» Zice: «Du-te a treia casă de-aici. Este o D-nă tare bună. Îi văduvă de război. Are trei copii și este îngrijitoare la creșă. Spune-i că te-am trimis eu să-ți arate copilul. Mă duc. Îi spun. Zice să nu se zică că suntem în legătură. Du-te mata înainte. Peste 10 minute vin și eu.» Mă duc.

Ajung la creșă. D-l director își aranja cravata. Îl rog să-mi dea voie să-mi văd copilul. Zice: «Da' nu-i aici.» Zic: «Sunt sigură că-i aici.» «Cine ți-a spus?» Zic: «Mi-au spus când l-au luat de la mine că-l aduc aici.» Zice directorul: «Stai puțin.» Zic da. N-au durat 10 minute că vin 5 securiști. Mă înconjoară. Între timp sosește și doamna îngrijitoare. Ei îmi spun: «În numele legii, ești arestată.» Eu zic: «Da, dar după ce-mi văd copilul. Dacă mă și-mpușcați, nu mă duc!» Zice: «Înainte marș!» Doamna ceea zice: «Vai de mine! Așa vă purtați cu o mamă care după atâta timp nu și-a văzut copilul?» Zice: «Doar și voi aveți copii. Nu simțiți durerea de părinți la lacrimile ei?!» S-au muiat securiștii.

Zice: «Haideți cu mine sus, să vedeți ce copil cuminte e.» Îmi spune să stau pe coridor. Intră toți și eu la ușă. Zice sora aceea: «Iliodor, ce ai visat azi noapte?» Bietul copil spune: «Pe mămică.» «Unde era?» «Aici. Mi-o adus bomboane.» Eu mă izbesc în ușă și intru. Dar eu nu-l cunosc bine, că tot e fără păr deloc pe cap; dar gras, bine. Vine fuga la mine. Îmi sare în brațe. Mă pupă. Eu îl pup tăt. Dar securiștii: «Hai, hai gata!» Zic: «Stai să-mi văd copilul.» Băietul zice: «Mămică, te rog ia-mă acasă.» Zic: «Te iau, dar stai să mă duc să-ți aduc bomboane.» Nu mă mai săturam de pupat. Ies și mă duc sub escortă.

Visul a fost scurt.

Mă bagă la arest. Stau de duminică până miercuri dimineață. Dar nu zic nimic: singură în celulă, tare fericită că mi-am văzut copilul. Nu mi-era somn, nu foame, nu sete. Miercuri vine D-l maior. Zice: «Cine ești tu?» Zic: «Cenușă Marioara din Putna.» Zice: «Zău? Mai degrabă pot crede că ești o fantomă. Tu ești Marioara Cenușă?» Zic da. «De când ești aici?» «De duminică.» D-l maior: «Ai primit mâncare?» Zic nu. «Apă ai primit?» «Nu.»

Cheamă ofițerul de servicii. Zice: «De ce nu respectați regulamentul?» Zice: «Nu ne-o lăsat nimeni consemn.» «Marioaro, vino încoace. Hai cu mine.» Mă duce la popotă. Spune să-mi dea de mâncat în fața lui. Îmi dau o porție bună de friptură. Acest D-nul maior, un suflet D-zăiesc; dacă trăiește, D-zău să-l ajute, iar dacă-i mort, D-zău să-l ierte, a fost tare, tare, tare bun; îl chema Roman Susai. După ce am mâncat bine, mă ia la el în birou: «Marioaro, ce-ai pățit?» Îi spun c-am venit să-mi văd copilul. Zice: «Nu-i aici.» Zic: «De-amu, mă puteți omorî oricând. Bine că mi-am putut vedea copilul.» Zice: «Nu se poate.» Scot plicul de la D-nul Vasile Luca. Îl pun pe masă. Rămâne trăsmit. Imediat sună după șofer. Vine șoferul. Îi spune să meargă la creșă, să aducă copilul Cenușă Iliodor din Putna.

Merge șoferul. Vine înapoi. Spune că Doamne ferește nu-l poate da. Dl maior zice: «Hai cu mine.» Mă duc. Îi zice să dea copilul Cenușă Iliodor. Directorul nu vrea să audă. Zice: «De acest copil răspund de el cu pielea.» Bunul D-nul maior îi arată plicul. El zice: «Lasă plicul aici.» Bunul D-nul maior zice: «Îmi e adresat mie. Îmbracă copilul», zice. «N-am cu ce.» Bunul D-nul maior zice: «Unde sunt hăinuțele lui?» Directorul zice: «I-am îmbrăcat pe cei pe care am avut voie să-i dau, că erau goi. Acest copil a fost adus aici fără termen.» Bunul D-nul maior zice: «Este un copil sărac. Sărmana mamă n-are cu ce să-l îmbrace.» Zice directorul: «Atunci, nu-l dau!» Dar eu apuc copilul în brațe și zic: «Nu-mi trebuie nimic decât copilul.»

Ieșim de la creșă tot cu mașina, înapoi cu bunul D-nul maior Roman Susai. Zice: «Marioaro, te internez cu tot, cu copil, la infirmerie, să te refaci și tu și copilul. Trebuie vindecat de ciupercă. Tu ești greu lovită de soartă. N-ai cu ce te reface, nici cu ce vindeca copilul și trebuie să stai să-i facem ceva hăinuțe. Între timp, te vei reface și tu, că mă sperii cât ești de slabă», zice. «Eu mă duc în inspecția județului. La caz că vine vreun control de pe la București, spui că stai cu copilul în tratament. Dar să nu pleci.»

Avem o îngrijire foarte bună. După 2 zile, vin 6 ștabi și-mi spun că nu se există să stau într-o infirmerie militară. Mă întreabă dacă am bani de drum. Zic nu. Îmi dau 300 lei și-mi spun să părăsesc infirmeria. Mă dezbrac de cămașă și îmbrac copilul și cu tulpanul îmbrăc băietul. Iau sumanul pe pielea goală și merg la tren cu capul gol și ajungem acasă cu băietul în brațe.

Vine sfântul comunist și-mi aduce de toate de mâncare. Vede copilul cu ciupercă. Vorbește cu prietenul doctor și vine acasă și-l consultă și-mi dă diferite alifii, după fiecare baie cu ce alifie că-l ung. În 6 luni îi crește părul și se vindecă urechea și pe față, dară și credința face minuni.

“Bunul D-nul Maior” profită murdar de fapta săvârșită.

În luna februarie 1949, vine noaptea un milițian și îmi zice: «Ești chemată la miliție să dai o declarație.» Eu vreau să iau copilul. Zice: «Nu, nu-l lua, că vii îndată înapoi.» Las lampa aprinsă. El stinge lampa. Încuie ușa și mă duce la miliție. Dar copilul singur în casă dormea. Eu cu nădejdea că vin îndată. Mă duc iar la Câmpulung. Nu m-au ținut mult. Până în april. Dar eu crăpam de frică că copilul va muri de foame, singur în casă. Dar copilul, cuminte, a spart geamul și a ieșit în cămașă, cu capul gol, desculț, și fugi până la sora vitregă. Sora îl suie pe sobă, să se încălzească pe plită. Avea un cazan cu apă bine caldă, să opărească la vite. Bietul copil adoarme și chică în cazan. La țipetele copilului, s-au strâns oameni. O vecină l-a luat și l-a băgat tot în chișleag și s-au trecut bășicile.

Eu vin în Vinerea Mare, 2 zile înainte de Paști. În gară mă întâlnesc cu un nepot care mergea cu un copil la botez. Zic: «Petre, dă-mi o țigară.» Îmi dă 2 țigări. Fratele soțului vede. Merge la miliție și spune că nepotul meu mi-a adus scrisoare de la soțul.

Turnătorii, pierirea-le numele de pe pământ!

Nici nu ajung acasă că miliția vine după mine, mă întoarce înapoi, mă bagă la beci. Mă tot întreabă ce mi-a scris soțul. Spun că n-am primit nici o scrisoare și nu știu nimic. Zice: «Stai aici până spui.» În Sâmbăta Paștelui, toți sunt băuți ca porcii și mă scot în ograda miliției. Mă înconjoară unul. Mă împingea în celălalt. Acela mă împinge în altul. Toți mă bat. Zice: «Ce, sari pe noi? Acuma te ducem la chilia lui Daniil Sihastru și te împușcăm, să vie soțul tău să te reguleze moartă...» Mă pun în genunchi și mă rog să mă împuște că nu mai pot suferi atâta bătaie. Vine un gradat, pe nume Vazdăuțeanu. Îmi pune centura în gât și mă trage în beci. Îmi tot da un pumn în ochi și un pumn în stomac. Vine alt porc beat, de la bal, care era bătut de feciorii din sat pentru niște fete. Mă ia în primire. Mă trânteste de toți pereții în beci. Cât era de rău șeful postului de miliție, era și el beat. Îl chema Vasile Cazacu. Strigă: «Las-o dracului, că eu răspund de dânsa!»

M-au lăsat plină de sânge pe cămașă, pe suman. După ce s-a dus porcul sus, eu mă spăl de sânge în butoiul cu varză. Și stau până dimineața. Gândindu-mă ce să fac dimineața în întâia zi de Paști, bat la ușă. Zic: «Dați-mi voie să merg la Dl maior, că sunt chemată de dumnealui.» Îmi dau voie. Zic: «Nouă nu ne spui ce ți-a scris?» Zic: «Nu. Numai D-lui maior îi spun.»

Îmi dau voie. Nu mai merg să văd copilul. Pe jos, direct la Rădăuți. Mă duc la medicul legist, să-mi facă consultație și să-mi dea certificat medicul. Spune că Doamne ferește, n-are voie să se amestece. Mă duc la medicul militar. Spune la fel că la așa cazuri nu are voie. Mă duc la miliție și îi spun D-lui căpitan Cantoru tot ce s-a întâmplat cu mine. Zice D-nul căpitan Cantoru: «Tu ai mâncat ceva?» Zic da. «În vinerea Paștilor. dimineața, la Câmpulung. De-atunci într-una mănânc bătaie.» Îi zice unui ofițer să mă ducă în sala de mese să-mi dea de mâncat pe săturate.

Acest ofițer era țigan. Dar așa era de bun... Îmi dă de mâncat, stă cu mine la masă, mă compătimentește, mă întreabă dacă m-am săturat. Îi mulțumesc. «Dar vă rog să mă duceți la D-nul căpitan Cantoru.» Mă duce în biroul lui. Îl rog dacă merge la Câmpulung vreo ocazie, să mă ia și pe mine, să pot ajunge la Dl maior, că sunt prea distrusă și nu mă bizui să merg pe jos. Zice căpitanul Cantoru: «Așteaptă că trebuie să sosească aici din minut în minut.» Aștept. Sosește bunul D-nul maior. Zice: «Ce-i cu tine, Marioaro?» Zic: «D-le maior, vă rog foarte mult să mă-mpușcați aici, că nu mai pot răbda atâta bătaie. Ori de câte ori se îmbată vin în casă și mă bat. Mă sperie și pe mine și pe bietul copil. Îl trag de urechi. Țipă copilul de durere, care el nici nu-și cunoaște tata. În primul rând că faptele soțului de arme erau din 1944, iar copilul, după cum știți, este născut în 1946», zic. «Am ajuns la capătul puterilor și nu mai pot răbda.» Zice: «Hai cu mine la Putna cu mașina, să văd.» Îi întreabă de ce și-au bătut joc de mine după ce am venit de la arest. Toți recunosc faptele. Le zice: «De astăzi înainte nu vă dau voie să vă legați de ea. Dacă ar fi cazul, voi cerceta-o eu.»

Pregătirea sfârșitului.

Din aprilie 1949, nu mă mai cheamă nimeni până în 1951. Într-o noapte vine bunul D-nul maior cu mașina mică. Oprește în drum. Bate la geam. Întreb cine-i. Zice: «Marioaro, deschide ușa. Aici miliția.» Eu toată tremur la gândul că mă arestează. E însoțit de un locotenent. Vede că tremur. Zice: «Ai țigări?» Zic nu. Zice locotenentului: «Dă-i să fumeze, să se liniștească, să ne putem înțelege.» Îmi dă Dl locotenent să fumez. Bunul D. maior era acum colonel plin. Zice: «Marioaro, tu știi ceva?» Zic nu. «Soțul tău vrea să se predea. Dar la mijloc ești tu. Va să zică tu ești cheia principală. Dacă nu vii tu, el nu se predă. Am primit ordin de la București, dacă tu nu vrei să ne ajuți, să te arestăm pe loc și să fii despărțită de copil pe totdeauna.» Locotenentul zice: «Hai, gândește-te la copil și ajută-ne.» Zic: «Eu nu știu unde este soțul.» Zice: «Vii cu noi, dar iei și băiatul cu tine. Dar numai băiatul, că-i tare departe. Nici nu îi duci ceva de mâncat.» Eu zic: «N-am ce-i duce. Eu singură n-am ce mânca, da' lui ce să-i duc?» Zice bunul Domn colonel: «Știi că nu ai. Hai la miliție. Îți dăm noi de toate. Tu numai să gătești și la noapte veți pleca toți cei chemați de el.» Eu mă pun pe gânduri gândindu-mă că la întâlnire va fi numai foc de arme și sânge. Spun: «D-le colonel, nu pot pregăti mâncare, că ar însemna să iau parte la Cina cea de Taină, dar nu am suflet.» Zice: «Marioaro, soțul tău a scris pe o scoarță de molid domnului ministru al forțelor armate să retragă toată armata de pe munți și toți muncitorii forestieri din păduri, chiar și copiii cu vitele. Să nu fie nimeni prin păduri și să te aducem pe tine și băietul, să stați la un loc timp de 2 săptămâni și atunci ne va da un răspuns bun. Dl ministru al forțelor armate este de acord că de atâția ani umblă toată armata după el și nimeni nu poate să-l prindă viu ori mort. Eu știu că tu ești foc de cuminte, dar n-ai ce face. Ești între ciocan și nicovală. Îi ultimatumul: amu ori niciodată. Te știu că ții la copii, dar ai milă de ei. Nu-i lăsa să se înstrăineze. Să fii împăcată în suflet. Stai pe scaun și comandă și oricare milițian te va asculta. Spune-le ce și cum să facă în prezența ta.»

N-am încotro. Mă pun pe scaun și comand. Aduc băieții militari 5 găini grase. Le taie. Le curăță. Le pun într-o oală mare, toate legumele care trebuia, tăiței, ouă, smântână, chiper. Alt militar frământă de colac până la ora unu noaptea. Am fost cu toate gata. Vin toți cei chemați de soțul meu. Unu ia bleahul cu carne și zeama de găină, unul ia sacul cu pâini, să avem pe 2 săptămâni mâncare. Iau copilul în brațe și pornim la drum și ne tot suim la deal, prin spini și urzici.

În sfârșit, iarăși împreună.

Într-un vârf de munte sta soțul. Odată ne somează pe toți: «Dezbrăcați la piele și burta la pământ!» Toți îi dăm ascultare. Vine. Ne face perchezitie. Îi bun. Toți îl roagă să mănânce. Soțul zice: «Întâi mâncați voi toți.» Toți iau și gustă în fața lui. Amu zice soțul: «Voi 5 persoane plecați

imediat la vale cât vă țin picioarele, că de nu luați foc.» Bieții oameni fugeau mâncând pământul prin spini, prin urzici, zburau la vale. Pe noi ne ia cu prietenul lui. Ne tot suie la deal și tot suie. Treceam în alt munte.

Ajungem la coliba lor. Mâncăm și tot vorbim zi și noapte. Îmi cerea diferite sfaturi. Eu zic: «Măi băiete, tu știi prea bine că eu n-am pus mâna pe armă și tot sunt bătută și schingiuită. Dar ce vor face cu tine care ești în cauză. Eu nu zic că viața asta-i bună care o aveți voi, dar eu la vale n-am ce căuta fără tine. Chic țap ispășitor. Te rog un singur lucru: dacă tu nu vrei să te predai, la ce ai trimis după mine și copil?» Zic: «Te rog să ne împuști pe amândoi, eu și copilul.» Zice: «Vai de mine! eu nu mă îndur să omor dușmanii care caută să-mi mănânce capul, dar pe voi să vă omor?» Eu zic: «Atunci dă-mi mie o grenadă s-o pun sub copil și eu peste copil, să murim amândoi odată, că m-am săturat de chinuri și tu fă ce vrei. La toate greutățile mele, ne-ai mai adăugat o piatră de moară, știind ei precis că m-ai chemat tu. Și eu să ies singură? Nu judeci ce se întâmplă cu noi, o mamă cu 2 copii?»

Dar observ că mă privește indiferent.

Amu sunt 7 zile de când tot vorbim. Ei aduceau lemne cu spatele, prin rotație. Amu este ziua soțului. Zice: «Eu mă duc după lemne.» Bietul copil zice: «Te rog, tăticule, ia-mă și pe mine.» Soțul zice nu, că-i tare greu și departe. El îl tot roagă: «Tăticuțule, te rog, ia-mă și pe mine.» Îl ia în brațe și se duce dar departe, să nu bănuiască cineva c-ar fi ei pe acolo. Îi dă vreo două găteje. Copilul îl roagă să-i mai dea. Tata zice nu. Copilul vine drept la colibă, nici în dreapta, nici în stânga, decât el înainte. Soțul după el. Vine soțul cu lemnele în spate, dar plânge amarnic. Copilul merge, îl mângâie: «Tăticuțule, de ce plângi? Îs prea grele lemnele?» Îl ia soțul în brațe. Vine la noi. Plânge de numai nu crapă. Zice: «Măi, frate Cozma, tu fă ce vrei, dar eu m-am răzgândit. Tu știi tocmai de unde aducem noi lemne că nimerim greu coliba, dar acest copil este tot lumină. L-am dus în brațe și, la venit, el înainte și eu după el; dar direct aici la colibă. Este un copac plin de puieți mici», zice. «Eu sunt exemplul acestui copac. Acesta trebuie tăiat, că-i putred, ca să aibă loc puieții să crească.» Merge după colibă și vine cu un cerc mare numai din cetină de tisă și o cruce mare, tare frumos lucrată de dânsul. Scrie pe cruce: 'Aici odihnesc frații Cenușă Constantin și Cozma Pătrăuceanu'. Zice soțul: «Acest copil este foarte cuminte. Numai lumină este în el. Când va fi mare și va bate la ușa cuiva, toți vor zice: ăsta-i copilul tatălui laș care s-a omorât singur. Și va fi toată viața lui cu rușine c-a avut un tată laș.» Zice: «Frate Cozma, tu fă ce vrei, dar eu mă predau, numai din cauza copilului. Prefer să mă omoare cei ce sunt cu legile țării în mână, dacă vor găsi de cuviință că sunt atâta de vinovat luptând pentru țara în care m-am născut. Mă vor omorî. Nu sunt nici primul, nici ultimul care voi muri pentru țară.» Prietenul lui zice: «Ce faci tu fac și eu. Fără tine nu pot trăi.» Zice soțul: «Dragă soție, te rog lasă copilul aici și du-te la vale și spune-le autorităților că mă predau cu 2 zile mai degrabă decât am hotărât.»

Mă duc. Le spun. Toți săreau în sus de bucurie că se ține de cuvânt soțul. Le spun ce o zis soțul că se predă, dar numai D-lui colonel Roman Susai. Să vie la locul hotărât, dar nu înarmat. Să nu aibă nici cuțit la dânsul.

Predarea.

Sosește ziua predării, în luna august 1951. Soțul hotărăște ziua și ceasul. Ora 6 dimineața.

Dacă ei umblau pe toate traseele cu trenul de pădure, noi ne-am pornit cu o zi mai devreme de la colibe. Am venit mai aproape de linia ferată ca să nu umblăm noaptea prin huci și să fim la ora exactă, 6, la predare. Trenul cu Dl colonel este trecut în sus. Soțul ia copilul de mână și merge înaintea trenului. Noi rămânem pe o mânglă de butuci. D-nul colonel vine cu alt tren. Se dă jos. Zice: «Așa-i, Marioaro, că soțul nu se predă?» Zic: «Da. Dar a mers înaintea dumneavoastră în sus.» Dar de Cozma nici unul nu întreabă nimic.

Vine soțul cu copilul de mână. Zice: «Să trăiți, Dle colonel și voi 2 locotenenți. Permiteți să vă fac percheziție.» Toți zic da. Într-adevăr nu a fost nici unul înarmat. Locotenenții încearcă să-l dezarmeze pe soțul. El zice: «Nu. Cât am vorbit, nu dau arma din mână.» Zice colonelul: «Măi, Constantine, ce brad și ce floare de om ești tu! Nu-i păcat că ai pierdut atâția ani în păduri?» Zice soțul: «Numai de frica voastră româniei, am luat-o pe calea codrilor. Mă predau de bună voie. Dar să

nu mă țineți cu regim celular. Puneți-mă la cele mai grele munci, că voi munci cu priință, dar închis nu.» Zice colonelul: «N-ai nici o grijă că nu ai de ce să fii condamnat. Doar ai să stai cel mult 4 până la 5 luni de anchetă, că așa este legea. Dar pe urmă vii acasă. Ai fost destul pedepsit de păduri. Ai trăit destul rău, măi, băiete.» Zice soțul: «D-le colonel, uitați-vă la toți munții ăștia. Jur împrejur câți copaci au, toți sunt udați cu lacrimi de ale mele și sudori, c-am fost așa de prigonit că dacă am furat o mână de făină, fiind nemâncat de câteva zile, a trebuit să fug în vârful muntelui să fac foc unde nu era apă. Dezbrăcam cămașa și o storceam în căldarea de mămăligă de sudoare și făceam mămăliga și o mâncam de multe ori goală.» La spusele lui, lacrimă Dl colonel și zice: «N-ai nici o grijă că peste 2-3 luni vei scăpa acasă și ai să trăiești bine.» Zice soțul: «Acum, poftim arma.»

Și pornim la vale. Mergem până în capătul pădurii cu trenul. Dar la drum, mii de mașini. Pe mine și pe femeia lui Cozma, și cu 2 locoteneți, mergem cu trenul la vale, iar pe soțul și pe Cozma îi suie în mașină și pleacă la vale. Ajungem și noi. Ne bagă în miliție, dar nu ne mai dă voie să ne vedem.

Despărțirea.

La un moment dat, mă cheamă pe mine, eu care mă băteam cu moartea de supărare că n-am să-l mai văd niciodată. Dar mâna lui Dzău a lucrat acolo. Erau zeci de gradați superiori de la locotenent în sus. Mă iau toți între ei. Dar soțul meu zice: «D-le colonel, totuși este ultima mea dorință să-mi aduceți drăguța aici.» Dl colonel zice: «Nu se poate. Noi o știm de soție legitimă pe Marioara. Am chinuit-o ca pe Hristos...» El zice: «M-am predat mai degrabă cu 2 zile și dacă nu îmi aduceți drăguța, nu veți scoate nici un cuvânt la anchetă din gura mea și nu veți ști nimic.» Zice Dl colonel: «Măi, băiete, noi am venit astăzi să facem o faptă frumoasă, dar mâine o să venim la o nouă anchetă. Aici sunt soția ta și copilul tău. Nu putem trece cu vederea chinurile Marioarei.» Scumpul meu soț zice: «Ați chinuit-o pe bună dreptate că a știut tot timpul de mine, m-a alimentat cu toate și cu vești. Dacă ea nu m-ar fi alimentat, eu aș fi ieșit demult. Nu v-aș fi chinuit și pe D-stră.» Dl colonel zice: «Cu atât mai mult trebuie să-i fii mai recunoscător, că nici rusoaicele, care sunt mai rezistente ca româncele, n-ar fi rezistat chinurilor Marioarei.» Soțul zice: «Tot vă rog să-mi aduceți drăguța.» Dl colonel zice: «Numai dacă Marioara dă voie, altfel nu.» Scumpul meu soț zice: «Marioara prinde găze. [?!]» «Marioaro, tu îi dai voie?» Zic: «Da. Dle colonel, mie mi-e milă de rugămintele lui...»

Înfruntarea.

Trimite pe șeful postului de miliție s-o aducă. Când intră târfa într-atâția domni mari, zice: «Bunăziua, măi, Costică.» El zice: «Bună să-ți fie inima precum ți-i căutătura, dragă Parascuță!» Și încep a se cuprinde unul pe altul. Se strâng în brațe egal cât el pe dânsa, cât ea pe el. Încep a se pupa. Gândeam că se îneacă. Se tot pupau amândoi. Plâng așa încleștați și se tot pupă. Organele de resort au amuțit toți. Unul nu scotea un cuvânt. Așa încleștați, zice târfa: «Măi, băiete, ce trandafir erai tu dacă nu luai țiganca asta. Astăzi nu erai aici.» El zice: «Așa mi-a fost soarta, dar tu roagă-te lui Dzău să scap că tu știi că eu sunt în stare să țin 10 femei, nu 2. Tot ce-a mânca Marioara, îi mânca și tu. Ce a îmbrăca Marioara, îi îmbrăca și tu. Ce bani a avea Marioara, îi avea și tu, dragă Parascuță. Ai fân la vacă?» Zice târfa: «Nu». Zice porcul: «D-le colonel, vă rog să puneți om la dispoziția drăguții mele, să-i aducă fânul de la Poiana Secării. Este pământul meu», zice. «Auzi, Vasile Cazacu, să pui om să-i aducă fânul.» Vasile Cazacu era șeful postului de miliție din sat. Imediat i-a trimis un gospodar cu boi și i-a adus fânul degeaba. Zice boul meu: «Când îi avea mai mult lapte, să dai și la copiii mei.» Eu am zis: «Dacă vor ajunge copiii mei să-i hrănească curvele, îi omor eu!» Dar porcul zice: «Mămică, ce ești așa a dracului?» Amu zic: «D-lor, pornim la drum.» Porcul zice: «Largă-i ușa la intrare, dar la ieșire ca urechia acului.» Se iau la braț și ies. Se duce cu dânsul la mașină și se tot pupă. Eu am rămas ca o vită, cu copilul în brațe.

Îl cheamă Dl Colonel. Îi zice: «Constantine, nu iei rămas bun de la familie?» El se repede și vrea să pupa copilul. Eu pun mâna și nu-l las să pupa copilul Toți se uită când încep să zbârnâie mașinile să plece. Leșină femeia lui Pătrăuceanu. Cozma Pătrăuceanu zice: «Hopa, nu plec până nu văd ce-i cu soția mea.» Imediat au adus un doctor. I-a făcut o injecție. Au udat-o cu apă rece și-au

făcut-o bine. Dar târfa nu se dezlipește de porc. Eu zic: «Dle colonel, vă rog dați drumul să plece convoiul.» Ei plâng și se tot pupă, până a apucat mașina viteză.

În drum era tot satul. Era de mirare. Eu, până atunci, n-am știut ce înseamnă gelozie. Când am văzut cele petrecute, în ochii mei s-a născut un bob de muștar în mine de gelozie. M-am simțit așa de disprețuită, mai jos ca pământul, la gândul că ce vor spune neamurile mele. Dar ce or spune neamurile primului soț? Mie atâta de rușine de nu încap sub soare. Cât de strașnic l-am iubit pe omul ista, dar într-o clipă l-am urât de moarte și nu m-am mai putut întoarce pentru nimic în lume. Cât trăiesc nu uit și cât nu uit nu pot ierta.

Pierderea credinței.

Când a intrat târfa – adevărat frumoasă, voinică, grasă, corpulentă, foarte elegantă, toată vopsită, parfumată, dar eu slabă, pielea și osul, și goală ca țapul la cur... Îmi zice Dl colonel Susai: «Marioaro, du-te acasă.» Dar eu cu gândul că nu mai este Dzău, cât de credincioasă am fost, am chicat dintr-odată de la credință: «Dacă ar fi Dzău, nu m-ar fi lăsat la o rușine așa de strașnică. Doară toată viața m-am rugat lui Dzău și mi-o ajutat la toate cele cerute de mine, dar amu m-a părăsit cu totul...»

Vin acasă cu gândul să mă spânzur de rușine, dar mă uit la bieții copii cât sunt de frumoși și cuminiți. Mă apucă o jale minunată gândindu-mă cui are să-i fie milă de ei.

Între timp trimite părintele stareț Paulin birja cu un călugăr bătrân după mine. Îmi spune că mă roagă părintele stareț să vin odată cu el la mănăstire. Nu am avut alte cuvinte mai frumoase decât: «Marș la dracu', porcilor!» Se duce înapoi. Când cat, vine tot cu birja starețul și cu o profesoară care era cumnata Dlui Inginer Gheorghe Joja, care era inginer de descoperit mine de aur. În timpul acela era la mănăstire. În viața mea până atunci nu am văzut suflet ca al ei de bun. Intră în casă, unde stam eu plângând, mă cuprinde, mă pupă. Intră și starețul și mă roagă să iau copiii și să mă duc cu ei, cu birja, la mănăstire, că au auzit cele petrecute la predare și ei nu cred până nu vor auzi din gura mea. Eu zic: «Știi tu, Paulin, cât de credincioasă am fost tot timpul, dar amu nu mai cred că este Dzău!» Dară profesoara plânge amarnic și mă roagă să vin cu ei la mănăstire. Frumos și dulce cum îmi vorbea, m-am muiat. Iau copiii și mă duc cu ei. Iară profesoara nu înceta de plâns.

Ajungem la mănăstire. Pune starețul o masă cam săracă. Pune și copiii la o măsuță. Le dă și lor de mâncat. Scoate o sticlă cu vin și una cu țuică. Eu beau vin și cu țuică. Tot căuta să mă mângâie că soțul a făcut așa ca să mă scape pe mine. Eu zic: «Măi, Paulin, de-ar veni Isus Hristos din cer să caute să mă mângâie ca și tine, îi spun: 'Doamne Isuse Hristoase, nu căuta să mă mințești că eu am văzut cu ochii mei adevărul. Du-te înapoi la cer...» Părintele Paulin face o înfățișare prin care dă dovadă de părere de rău, cunoscându-mă foarte credincioasă înainte. Dar nu mai zice nimic. Îi spun că mă duc acasă. Îmi pregătește o servietă plină cu de toate ale mâncării. Înapoi cu birja acasă, condusă de această profesoară, cumnata D-lui Joja Gheorghe, care avea frate la guvern: Atanase Joja.

În aceeași zi vine o soră de-a mea care nu avea copii și îmi cere să-i dau fetița pe câteva zile, că bărbatul ei era îngropat de 2 săptămâni și ei îi era urât singură. O întreb: «Ileuță, vrei să mergi la mătușa Anuța?» Zice că da. «Că ea are lapte și mi-a da să mânânc.» Ca niciodată, mă cuprinde, mă pupă și zice: «Mămică, rămâi sănătoasă.» Eu îi zic: «Du-te cu Dzău.» Se duce până la drum și se întoarce. Zice: «Mămică, te rog să fii cuminte, să nu plângi.»

Ultima treaptă a suferinței.

În acea zi, noaptea vine după mine și mă arestează, cu tot cu băiet. Ajungem în Câmpulung. Îl scoate pe soțul și zice: «Iliuță, cu cine vrei să stai; cu mama ori cu tata?» Copilul zice: «Și cu tăticul și cu mămica». Zice: «Nu: ori cu mama ori cu tata?» Copilul zice: «Cu tăticul». «De ce vrei cu tăticul?» «Că-i tare frumos.» Îl bagă cu el în celulă. Erau soțul și Pătrăuceanu. Eu singură într-o celulă mică și întunecoasă. Beznă. Dar copilul cuminte ca soarele, când îi scotea la program, copilul fugea și bătea la ușa mea: «Mămică, te rog să nu plângi.» Când erau oameni buni, adică milițieni români, nu-i făceau nimic. Când erau unguri, îl băteau pe bietul copil că n-are voie să vie la ușa mea.

Ne ține 3 luni așa. După 3 luni, iau copilul și-l duc la orfelinat. Nu ne spun nimic. Întrebă soțul unde-i copilul. Zice: «Se joacă pe-afară.» Așteaptă soțul. Seara nu-i copilul. Se hotărăște soțul și Pătrăuceanu și eu. Facem greva foamei: nu primim mâncarea până nu ne dau copilul. După 3 zile, ne dau copilul, dar să vie cineva din familie să-l ia. Trimite după sora. Vine sora. Îl ia acasă.

Pe noi ne duce cu trenul la București. Acolo ne așteaptă duba la gară. Ne bagă în dubă și ne duce. Am stat 10 luni, dar n-am știut unde sunt. Mă duce și mă întreabă: «Tu ești bogată?» Zic da. «Sunt bogată în sărăcie.» Zice: «De ce ai lăsat soțul să lupte împotriva noastră?» Zic: «D-le, la mine nu cântă găina; numai cocoșul.» «Tu nu știi ce-a făcut el?» Zic: «Nu știu.» Zice: «Aici îți vor rămâne oasele. Dacă îl spuneai, erai acasă cu copiii tăi. Dar așa, ai să putrezești în celulă. Încă noi suntem prea buni...» De fiecare dată îmi zice: «Tu târfă, de ce nu ne-ai ajutat să-l prindem, că s-au pierdut atâtea vieți omenești umblând după el?» M-am supărat tare auzind cuvântul «târfă». Doară eu nu sunt târfă. Și le-am spus: «D-lor, eu când m-am cununat cu acest om nu ne-o pus nimeni ochelari de pânză să nu-l văd. Cât l-am văzut cu ochii, fără ochelari, mi-a fost tare drag și nu mi-o pus nimeni cătușă pe mâini să mă duc forțat la cununie. Așa că nu am putut să-l trădez. Țăsta-i adevărul.»

După o lună, ne duce cu duba la Iași, la Tribunalul militar. Soțul este cap de lot. În primul lot chic și eu, dară pentru noi pun apărători din oficiu. Pentru mine este apărător un evreu. Dar pentru soțul nu vrea niciunul. Trag la sorți cine să fie. Îi chică Dl avocat Constantin Dimitriu care a fost colonel la Tribunalul Militar înainte. Dar el nu vrea. Mai trag la sorți de 3 ori. Tot lui îi cade. A pledat extraordinar plin de curaj. Bătea cu piciorul în pământ și cu pumnul în sus. Zice: «Dacă a luptat după 23 August, din cauză că n-a știut că s-au rupt relațiile dintre români și nemți, noi, orașeni, n-am avut presă și radio, dară de unde să știe el?!» Zice Judecătorul: «Întrebă-l pe acest Cenușă câte decorații a avut pe pieptul lui.» Zice: «Cu atât mai mult bravo lui că a luptat cu pieptul lui de aramă pentru neam și țară. Dacă într-un eventual război, țara are nevoie de acest Cenușă, fiți siguri că va lupta tot pentru neam și țară, tot cu atâta bărbăție și mult curaj.»

Acuma citește sentința: Cenușă Constantin este condamnat la moarte pentru crimă de înaltă trădare. Tot lotul a izbucnit în plâns. În lot erau numai 20 oameni, toți condamnați greu, unii la viață, alții la 25 ani, singur unul la 20 ani. Toți cu drept de recurs. Și eu la 15 ani pentru favorizare de crimă de înaltă trădare. Recursul îmi mai dă 10 ani.

Am stat la Iași 3 luni. Apoi era iadul pe pământ, plânsete, urlete, de îmi venea să mă sui pe pereți fără scară.

De aici, mă duc la Jilava, camera 4. Era șefă de cameră o doamnă a unui minștru, dară foarte rea. Când a venit casiera D-nei Ana Pauker, era după 3 zile după ce-a născut copilul în închisoare, biata de ea, îndurerată, strigându-și noul copil a înnebunit. Era așa de frumoasă și tânără... Dar în loc să fie mângâiată de D-nele din cameră, era bătută că se preface. Eu m-am îngrozit de cele văzute la tovarășele de suferință.

Într-o noapte, după oara de stingere, se aud mari răcnete de guri de bărbați, alergături prin ogradă și 2 detonături de armă. Toate intelectualele zic că e o invazie și vom scăpa cu toatele. După ce s-au liniștit, spun bărbații, prin morse, că a intrat un șarpe strașnic mare pe geam. N-a făcut nimic. Dar 20 oameni așa s-au speriat că au înnebunit pe loc, până a venit comandantul și a împușcat șarpele. Vine o asistentă universitară din Iași, Viorica Pârnac, și-mi șoptește: «Marioaro, vii dimineață cu mine, voluntară la tinete, să vedem șarpele. Mi-a promis un domn că-l pun pe gard, să-l putem vedea.» Era atâta de mare că la gât nu-l puteai cuprinde cu 2 mâini. Pe burtă, alb. De la jumătate în sus, negru. Pe spinare avea păr ca de porc. Ochii erau ca la vițel. Iar colții cel puțin 5 cm. Avea 6 m lungime. Toți intelectualii au spus că la noi în țară nu există șarpe așa mare.

Din nefericire, am fost prin multe închisori. De la Jilava, m-au dus la Mislea. Pe timpul acela erau în Mislea 4.800 de doamne, numai crema țării. Eu eram prima prostană între ele. Își băteau joc de mine. Eu făceam zilnic jurnia la cameră, la spălător, la veceu. De la un timp, spun ele ofițerului politic că de ce au băgat așa o toantă între ele, doară ele toate sunt numai crema țării.

M-au scos de-acolo. M-au băgat între alt soi de doamne, tot destul de-ale dracului. A dat Dzău și mi-a venit din Câmpulung Muscel o preoteasă și o femeie a unui șef de post și o țigancă. Comedia ce făceau doamnele cu noi...! Ne ziceau: «Măi, toatelor, cine dracului v-a adus aici?» Ne-a

scos și dincolo; zilnic rapoarte să ne scoată și de-acolo. Ne bagă la inaptele. Era o d-nă a unui colonel, Maria Negru, foarte bună, populară. Era și o curvă care se numea Mis[s] România, numită de Regele Carol. Ne tot scuipă. Zice: «D-le locotenent politic, vă rog să controlați dosarul meu. Eu sunt numită de Maiestatea Sa Regele Mis[s] Romania și nu pot suferi mutra țăranilor. Toate 3 sunt legionare!»

Ne scoate și de-acolo. Ne bagă la legionare. Și acolo erau in-telectuale. Erau doctorițe, inginere, profesoare, avocate. Dar abia acolo m-am bucurat de dreptate. Nu se făcea nici un fel de separatism. Erau tare bune, prietenoase. Erau de la egal la egal, Dzău să le ajute. N-o zis nimic de rău nouă. Ne-am bucurat strașnic. Iară Dzău să le ajute, era o d-nă macedoneancă. Așa s-a atașat de mine...! Cum ne sculam, eram amândouă. Când am văzut bunătatea lor cât am să trăiesc n-am să uit și le iubesc din tot sufletul. Am stat un an între ele, dar n-am auzit nici o dată o jumătate de cuvânt rău.

Așa de frumos s-au purtat cu mine, cu noi, Comandanta Tudor Elena, cu gradul de Căpitan. Era strașnic severă, dar îmi doresc să ajung fericirea s-o întâlnesc, să stau în genunchi și să-i sărut picioarele. Era om al dreptății. Cât a fost ea comandantă, a fost mâncare tare bună și multă. În fața ei merită închinată cu adevărat. După plecarea ei, am văzut foame, nu glumă, și normele la atelier mari. Când era ea, norma la covor persan 5 cm/0,50. După plecarea ei, a ajuns norma 25 cm/0,50 și mâncarea vai de noi.

După un timp ne duce din Mislea la Gai. De la Gai la Arad. De la Arad la Miercurea Ciuc. Cât a fost un comandant ungar era bine de mâncare. Când a venit un român, rău al dracului s-a prostit mâncarea. Rău nu totdeauna, periodic ne da ceapă degerată fiartă și cu spirt medicinal [?!] și mămăligă din făină aprinsă. Eu eram tare fomicioasă, dar asta n-o puteam înghiți. O vărsam pe nas înapoi. Am rămas numai la porția de 250 gr măligă goală și dimineața 200 gr terci subțirel. Plângeam veșnic de foame.

Era o șefă de cameră tare bună: Dna Didinica, soția colonelului Dumitrescu Anton. De mila mea a mers la Dl comandant în audiență și l-a rugat să-mi dea frământurile care rămân de la tăiatul mămăligii care-i pentru camera noastră, că eu plâng zilnic de foame, pentru care a intervenit pentru mine. I-a pus mâinile la spate și cătușele și au adus-o în cameră exemplu să nu vorbești pentru altul. Zi de raport era numai joia. Mă scriu la raport la Dl comandant; nu-mi dă hîrtie, dar vine ofițerul după mine și mă duce la Dl comandant la raport. Zic: «Să trăiți, Dle comandant. Mă numesc Cenușă Marioara, condamnată în prima instanță la 15 ani, iar recursul mi-a mai dat 10 ani. Respectuos vă rog să binevoiți a-mi aproba următoarea rugăminte: să-mi dați voie să iau frământurile de mămăligă de pe scândura care este pentru camera noastră.» El zice: «Acelea sunt pentru porci.» Eu zic: «Doar porcii au cota lor și noi nu primim carne de porc!» Dl Comandant zice: «Futu-ți Dzăi mă-ti, curvă internațională, la ce ai venit aicea?» Zic: «N-am venit voluntar. A găsit justiția de cuviință și m-a trimis la ispășire de pedeapsă. Eu nu vă cerșesc libertatea decât să pot rezista la condamnare.» El zice: «Fut Hristosul mă-ti de târfă!» Eu zic: «Dacă ar veni cineva internațional în control să vadă cum vă purtați cu acei pe care îi înjurați, de pe al căror spate luați grade și salarii, pe unde ați scoate cămașa?»

El trimite după târfa de felceră. O întreabă: «Cum este sănătatea animalului ăsta?» Ea zice: «Foarte bine. Când a venit aici a fost așa slabă cum e mâța. Da' acuma e bine.» El zice: «Du-te adă boambele...» Zice: «Tu, ofițer, adu țiganul.» Îmi pune boambele la amândouă picioarele. Domnul singur îmi pune mâinile la spate, cot la cot. Îmi pune cătușă mai sus de cot, un lanț care strânge bine. Vine târfa de felceră cu o cutie cu mai multe călușe. Ia călăul un căluș. Mă izbește cu spatele de perete. Îmi pune Comandantul genunchiul în stomac și ține călușul cu ambele mâini și într-o frântură de secundă mi-a scos toți dinții, cu jumătate de gingie; și-mi leagă călușul în gură. Și mă bagă la izolator pe 14 zile: o dată la 3 zile mâncare. Dar în gură aveam 8 coroane de aur franțuzesc. 6 s-au pierdut și 2 mi le-a luat cu tot cu carne. După 3 zile, mi-a scos călușul, dar lanțul și cătușele nu. În 14 zile a crescut carnea prin veriga lanțului. Când mi-a scos lanțul, mi l-a scos cu tot cu carnea din mâna dreaptă, dintre cot și umăr. Am făcut o infecție strașnică, și în gură și la mână. Apoi îmi da regim cu franzelă. Am refuzat-o. 6 săptămâni am zăcut ca câinii, arde-l-ar focul de comandant criminal!

[Editorul nu a putut afla dacă restul istorisirii a fost scrisă în alt caiet sau naratoarea s-a oprit aici.
Titlurile ne aparțin nouă.M. R.]